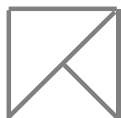

PRO ARTE

pracownia 15

PRO ARTE Spółdzielnia Architektów, 02 - 541 Warszawa, ul. Narbutta 42 m 10, tel/fax 0 22 848 00 21
pracownia 15 00 - 401 Warszawa, ul.3 Maja 7a m 63, tel 0 22 622 02 16

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŁOCHÓW

ANEKS NR 1

UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
– ROZSZERZONA CHARAKTERYSTYKA WARTOŚCI KULTUROWYCH

Zespół autorski

Dorota Gadomska – upr. urb. Nr 1659 – kierownik zespołu
Karolina Kobus
Hanna Mieszowska

WARSZAWA 2004 - 2005

Spis treści

1.	Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;.....	2
1.1.	Rys historyczny	2
1.2.	Wymogi ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego	4
1.2.1	Stan rozpoznania zasobów zabytkowych – analiza historyczno-przestrzenna obszaru	5
1.2.2	Obszary zabytków archeologicznych	7
1.2.3	Geneza nazw wybranych miejscowości	11
1.2.4	Zespoły dworskie i pałacowo-parkowe	12
1.2.5	Układy zabudowy przemysłowej, zabytki techniki	22
1.2.6	Układy urbanistyczne	34
1.2.7	Zabytki etnograficzne – drewniane budownictwo ludowe	35
1.2.8	Zabytki sakralne – cmentarze, kościoły, kapliczki	50
1.2.9	Pomniki i Miejsca Pamięci Narodowej	57
1.2.10	Wykaz zabytków i dóbr kultury	58
2.	Dobra kultury współczesnej;	61
3.	Dokumentacja fotograficzna wybranych obiektów	67
4.	Ochrona dziedzictwa kulturowego	81
4.1.	Zabytki nieruchome wpisane do wojewódzkiego rejestru	81
4.1.1	Zasady ochrony zabytków wpisanych do rejestru	81
4.2.	Obszary i obiekty wpisane do ewidencji zabytków	85
5.	Spis fotografii	88
6.	Spis tabel	91
7.	Spis plansz	91

1. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

1.1. Rys historyczny

Prehistoryczny okres dziejów Ziemi Łochowskiej

Udokumentowana badaniami archeologicznymi historia początków osadnictwa na obszarze obecnej gminy Łochów, sięga mezolitu – środkowego okresu epoki kamiennej czyli ok. V w p.n.e. Na ślad obozowisk datowanych na ten okres natrafiono podczas badań na terenie Karczewizny. Z neolitu – schyłku epoki kamiennej, pochodzą znaleziska z okolic Brzuzy, Nadkole, Kalisk, Lasek i Kalinowca. Są one charakterystyczne dla kultury naczyń lejkowatych i kultury ceramiki sznurowej i wskazują na istnienie w IV w.p.n.e. punktów osadniczych i początki rolnictwa na tych terenach. Osadnictwo koncentrowało się prawie wyłącznie w wolnych od puszczy dolinach rzek Bugu i Liwca i taki stan rzeczy trwał przez następne dwie epoki. Dopiero w okresie średniowiecza osadnictwo wkracza na teren wysoczyzny. Epoka brązu to faza rozwoju kultury trzcinieckiej, a po niej kultury łużyckiej, która rozwijała się także w halsztacie – pierwszym okresie epoki żelaza. Liczne ślady osadnictwa z okresu starożytności i późniejszych okresów epoki brązu znaleziono ponadto w Brzuzie, Szuminie, Kaliskach, Karczewiznie i Kalinowcu.

W epoce żelaza – podzielonej na – okres halsztacki (kultura łużycka), okres wpływów rzymskich (kultury przeworska i wielbarska) oraz wczesne średniowiecze – osadnictwo rozwijało się dalej, zazwyczaj na terenach wcześniej już zasiedlonych. Poza terenami dolin rzek, ślady osadnictwa stwierdzono w okolicach Zagrodnik, Ostrówka, Łopianki i w Matałach. Aż do średniowiecza, osadnictwo nie miało trwałego charakteru. Najazdy plemion, głównie z Pomorza – prowadziły do upadku osad, na zgliszczach których powstawały nowe. Wskazują na to nawarstwienia zabytków archeologicznych w jednym miejscu – np. w Szuminie, Nadkolu, Brzuzie. Najcenniejszym, dość dobrze zachowanym przykładem osadnictwa średniowiecznego, jest wpisane do rejestru zabytków, grodzisko datowane (w zależności od źródła) na XI – XIII w, zlokalizowane w zakolu rzeki Liwiec w Barchowie.

Dzieje historycznie udokumentowane

Dla Łochowa i jego okolic dzieje historyczne udokumentowane najstarszym zapisem zaczynają się datą 6 stycznia – „Święto Królów” w 1488 roku, w którym to dniu „*Mikołaj z Łochowa, właściciel tych dóbr, erygował* (postanowił, zobowiązał się wybudować i uposażyć) *kościół parafialny w tej wsi Łochowa.*

W obszarze gminy Łochów znalazły się majątności pięciu pierwszych właścicieli: Pogorzelca, Barchowa, Baczek, Łochowa i dóbr raźnieńskich. W skład dóbr Pogorzelca wchodziły jeszcze Kaliska i Łazy, dobra Baczki obejmowały część Wieliczny, Majdan, Łojewo, Jasionówkę i część Burakowskiego. Do XVII wieku dobra łochowskie objęły obszar Łochowa, Kamionny, Lasek, Karczewizny, Twarogów, Zambrzyńca, Matał, Dąbrowy. Niektóre z nich powstały znacznie później, np. Karczewizna. Po czym majątności Łochowa rozpadły się na dwie części: Łochów z Laskami i Kamionną z Dąbrową, Karczewizną, Twarogami i Zambrzyńcam. Do dóbr raźnieńskich należały: Nadkole, Koszelanka, Gwizdały, Jerzyska, Łojki, Łosiewice, Brzuza, Wywłoka, część Burakowskiego, Wielgie, Ogrodniki.

Pod koniec XV wieku były to okolice na tyle zagospodarowane, że biskupi płoccy przystąpili do wprowadzania tutaj administracji kościelnej przez tworzenie parafii: w roku 1476 – w Jadowie, w – 1488 – w Łochowie, 1516 – w Stoczku, 1524 – w Sadownem, 1525 – w

Stanisławowie. Siedzibą parafii w Łochowie ostatecznie został kościół wybudowany w Kamionnie co w istotny sposób przyczyniło się do rozwoju tej wsi.

Osadnictwo tamtych lat nie było już takie spontaniczne jak wcześniejsze. Zależało od woli księcia, który rozdawał obszary ziemi według swojej woli, najczęściej rycerstwu, powierzając im dodatkowo pełnienie różnych funkcji na rzecz księstwa. Obszary pod uprawę, każdy osadnik uzyskiwał poprzez wypalenie części przydzielonej mu puszczy. Ten powolny rozwój osadnictwa na terenie gminy trwał zapewne od końca XIII wieku do drugiej połowy XV wieku. Kierunek osadnictwa był taki sam jak w pradziejach – wyznaczała go rzeka Liwiec, w mniejszym stopniu Bug.

W XVII i XVIII wieku cały obszar Rzeczypospolitej dotknęły liczne śmiertelne choroby zakaźne, upadek gospodarki, najazdy mocarstw ościennych, anarchizację życia. W regionie łochowskim katastrofalną okazała się epidemia „morowego powietrza” która wybuchła jesienią 1571 roku wyludniając znacznie wioski i osady. Źródłem epidemii były częste powodzie (1650 - 52).

W wyniku rozbiorów Łochów i okolice dostały się pod zabór austriacki. Po zwycięskiej kampanii przeprowadzonej przez wojska napoleońskie i polskie w latach 1807- 1809 z części zaboru pruskiego i austriackiego powstało Księstwo Warszawskie. W końcu kwietnia 1809 uwolnione zostały od Austriaków również i okolice Łochowa, które znalazły się w Księstwie Warszawskim, w województwie podlaskim, obwodzie siedleckim, powiecie węgrowskim.

Do czasu budowy kolei Warszawa – Petersburg (1859 – 62) osadnictwo Łochowa skupiało się przy pierwotnym trakcie nadliwiańskim Barchów-Stary Łochów-Laski. Stacja Łochów (osobowo–towarowa) została zbudowana w 1868 roku. Przy stacji mieszkało wiele rodzin obsługujących dworzec, parowozownię i tory. W pobliżu stacji zaczęły się pojawiać też budynki nie kolejowe: stacja poczty konnej, przeniesiona tu ze Starego Łochowa z okolicy pałacu, oraz domy prywatne. Od początku korzystała ze stacji fabryka Perlisa w Baczkach, uruchomiona 1873 roku. Po budowie szosy Węgrów-Wyszków zabudowę wsi przesunięto bardziej na północ, a po pożarze znacznej części Starego Łochowa (około 1871 roku) w wyniku częściowej parcelacji pogorzelnicy i przybysze pobudowali się przy drodze Stary Łochów-Wymysły.

W marcu 1864 roku, rząd carski wydał ukaz o uwłaszczeniu chłopów co rozpoczęło proces rozdrabniania gruntów skupionych do tej pory w dobrach szlacheckich. Z czasem ogólny obszar ziemi chłopskiej powiększał się o grunty serwitutowe i pochodzące ze sporadycznych parcelacji majątku.

Podział na gminy odbył się dwuetapowo. Po 1829 roku, ale przed 1855 rokiem wioski i folwarki stanowią dobra danego posiadacza i tworzą zamkniętą jednostkę zarządzaną przez właściciela. W 1855 nastąpił podział na gminy łączące kilka sąsiednich dóbr gdzie wójtem był jeden z dziedziców i zwykle od jego siedziby gminie nadawano nazwę.

Organizacja gmin na podstawie dekretu o urządzeniu gmin wiejskich z 2 marca 1864 roku utrzymywała podział terytorialny z 1855 roku, lecz zarząd gminy stanowił wójt na czele rady gminy i sołtysi – wszyscy wybierani na zebraniach gminnych i wiejskich. Obecna gmina Łochów składa się z całego terenu pierwotnej gminy Łochów oraz części dawnych gmin: Kamieńczyk, Jadów, Stoczek, Starawieś, a więc będą to dobra Łochów i Baczki w całości oraz dobra jadowskie, kołodziąskie, i paplińskie w części.

Po wojnie dobra łochowskie, przeszły na własność państwa - Państwowego Funduszu Ziemi, z którego w myśl reformy rolnej, przydzielono bezrolnym i małorolnym ograniczone obszary (ok. 2,5 ha).

W ciągu prawie 100 lat (od 1877 do 1973 roku) ludność niektórych miejscowości powiększyła się wielokrotnie: Łojew – z 215 do 406, Jasiorówka – ze 123 do 876, Majdan ze 120 do 563,

Łochów 590 do 3823. Budziska z 215 do 741. Są to wsie w których osiedliło się wiele rodzin robotniczych przeważnie w pobliżu fabryk lub przy dogodnym węźle komunikacyjnym. Wykorzystano też możliwości wykorzystania działek budowlanych z parcelowanych etapami folwarków, wyprzedaży nieużytków, na gruntach serwitutowych w Łochowie. Na początku XX wieku tempo przyrostu ludności wyraźnie zmalało. Spowodowały to wyjazdy pewnej liczby ludności do Ameryki „za chlebem”.

Historia miasta Łochowa

Niewątpliwie pierwszym wydarzeniem rozpoczynającym tworzenie się miasta Łochowa była lokalizacja stacji kolejowej i poczty konnej w budynku mieszczącym dziś urząd pocztowy przeznaczony na stajnię dla koni pocztowych.

Drugim czynnikiem miastotwórczym było masowe osiedlanie się ludności, głównie pochodzenia miejskiego, na terenach nabywanych w drodze parcelacji majątku łochowskiego w okresie międzywojennym. W tym przypadku zdecydowały rozrzutne działania hr. Kurnatowskiego jak i znaczne obciążenia podatkowe i gospodarcze.

Tendencje miastotwórcze wniosła fabryka w Baczkach, której główny trzon załogi stanowili robotnicy oraz chłopo–robotnicy z okolicznych wiosek. Dostawy surowców, eksport wyrobów fabrycznych z Baczek i Ostrówka, częstsza cyrkulacja ludności przyczyniły się do ożywienia i rozbudowy terenu przystajcyjnego.

O rozbudowie Łochowa i okolic ostatecznie zdecydował spontaniczny i masowy ruch osiedleńczy po 1956 roku. Własne zasoby i oszczędności, bieżące zarobki, ułatwione nabycie działek budowlanych, pożyczki państwowe, spowodowały spontaniczny indywidualny ruch budowlany, który w krótkim czasie pokrył obszar setkami domów.

Łochów prawa miejskie uzyskał 1 stycznia 1969 r.

O roli poszczególnych osad zdecydował podział administracyjny obowiązujący w okresie od 1945 r do 1975 r, zgodnie z którym, gmina podzielona była na 5 gromad.¹ Wytypowanie na gromadzkie ośrodki usługowe osad Łochów, Kamionna, Ostrówek stanęła u podstaw ich dynamicznego rozwoju w porównaniu z pozostałymi osadami.

1.2. Wymogi ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego

Według Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami², formami ochrony zabytków są:

- 1) *wpis do rejestru zabytków;*
- 2) *uznanie za pomnik historii;*
- 3) *utworzenie parku kulturowego;*
- 4) *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.*

Wymogi ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego opracowano w oparciu o:

- wykaz zabytków ujętych w raporcie z Bazy Rejestru Zabytków Architektury przesłanych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie – Delegatura w Siedlcach (WUOZwW DwS) – z dnia 26.07.2004 r, zweryfikowany w archiwum WUOZwW DwS w styczniu 2006 r – **w zakresie identyfikacji zabytków wpisanych do rejestru;**
- wykaz obiektów ujętych w ewidencji wojewódzkiej zabytków, przesłany przez WUOZwW DwS – w dniu 02.02.2005 r., zweryfikowany w archiwum WUOZwW DwS w styczniu 2006 r – **w zakresie identyfikacji obiektów ujętych w ewidencji wojewódzkiej;**

¹ więcej w innych rozdziałach

² Dz.U. z 2003 nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami.

- Wytyczne konserwatorskie do planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów³ — *w zakresie identyfikacji stanowisk i stref obserwacji archeologicznych* oraz określenia postulowanych stref ochrony w planach miejscowych i gminnym programie opieki nad zabytkami; zweryfikowane w archiwum WUOZwW DwS w styczniu 2006 r;
- ustaleń planów ogólnych z 1994 r w *zakresie położenia, granic i zasad zagospodarowania stref ochrony konserwatorskiej*.
- S.Śęczyk, Dzieje Łochowa i okolic – *w zakresie identyfikacji obiektów o wartości historycznej nie ujętych w ewidencji wojewódzkiej*; postulowanych do objęcia ochroną w ramach planów miejscowych i gminnym programie opieki nad zabytkami;
- własnych obserwacji w terenie *w zakresie identyfikacji obiektów (bądź ich części), obszarów czy układów stanowiących świadectwo historii regionu*, których zachowanie leży w interesie publicznym ze względu na dokumentowanie tożsamości kulturowej.
- kart ewidencyjnych udostępnionych przez Wojewódzki Komitet Walki i Męczeństwa w Warszawie – *w zakresie identyfikacji miejsc pamięci narodowej*

Gmina Łochów w momencie opracowywania nie posiadała gminnego programu opieki nad zabytkami o którym mowa w art. 16 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

1.2.1 Stan rozpoznania zasobów zabytkowych – analiza historyczno-przestrzenna obszaru

Związki obszarów osadniczych, trakty historyczne

Badania archeologiczne prowadzone na terenie gminy wskazują że, aż do czasów nowożytnych (ok. XIII w n.e.) osadnictwo na ziemi łochowskiej koncentrowało się wyłącznie w dolinach rzek Bugu i Liwca. Wysoczyznę w widłach dolin pokrywała puszcza, nazywana Puszcza Kamienicką. Jej eksploracja rozpoczęła się na większą skalę w okresie przygotowań do wojen polsko-krzyżackich (Bitwy pod Grunwaldem) podczas panowania Władysława Jagiełły.

W czasach prehistorycznych przemieszczanie ludzi i towarów odbywało się głównie drogą wodną. Wraz z pojawieniem się wozów kołowych, za czasów kultury łużyckiej lub wcześniej, osady (punkty osadnicze) w dolinach obsługiwane były zarówno drogą rzeczną (głównie Liwca) i biegnącym równoległe do niej skrajem tarasu nadzalewowego, *traktem nadliwskim*, którego ślad odnajdujemy w ciągu osadniczym: Nadkole, Koszelówka, Pogorzelec, Julin, Gniazdowo, Zagłusze, Barchów, Stary Łochów, Laski, Karczewizna, Wólka Paplińska, Kalinowiec. Mniej sprzyjające warunki do rozwoju układów osadniczych panowały w rozległej zabagnionej dolinie Bugu. Tam osadnictwo miało charakter gniazdowy, koncentrowało się na wzniesieniach wydmych w sąsiedztwie koryta Bugu - Szumin, Wywłoka, Brzuza, Szykarzyzna. *Trakt nadbużański*, który ostatecznie połączył te miejscowości biegnie w znacznym oddaleniu od meandrującego koryta Bugu i łączy się z traktem nadliwskim w Nadkole. Należy podkreślić że aż do średniowiecza osadnictwo miało raczej charakter penetracyjny niż trawły.

Zorganizowany rozwój osadnictwa na wysoczyźnie nastąpił w XV w, gdy ziemia była w rękach książąt, którzy rozdawali obszary ziemi według swojej woli, najczęściej rycerstwu, powierzając im dodatkowo pełnienie różnych funkcji na rzecz księstwa. Najważniejszym i najpowszechniejszym zadaniem było zagospodarowanie rolnicze, hodowlane, zakładanie nowych osiedli, bartnictwo, łowiectwo, gospodarka drewnem (w tym smolarstwo) i składanie corocznych darów na utrzymanie dworu książęcego. Mimo że generalny kierunek osadnictwa dalej się skupiał w dolinie Liwca, to granice puszczy kurczyły się. W coraz większej odległości od rzeki rozwijało się rolnictwo i zakładano osady: Łazy, Kaliska, Laski,

³ Wytyczne konserwatorskie do planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów; D.Pikula, Siedlce 1994 r.

Zambrzyńiec, Gwizdały, Jerzyska. Punkty osadnicze przekształcały się w trwałe osady – Barchów, Pogorzelec. Również w XV w. można odnaleźć początki dzisiejszego podziału administracyjnego gminy, kiedy to ziemie te podzielone były pomiędzy pięciu właścicieli na dobra: Pogorzelec, Łochów, Baczki, Barchów i dobra raźnieńskie. Nie bez wpływu na kształtowanie się związków osadniczych miał zapoczątkowany pod koniec XV w. podział na parafie, w tym akt erekcyjny z 1488 r. kościoła w Łochowie, który ostatecznie został wybudowany w Kamionnie i konsekrowany w połowie XVI w. Ślad podziału ziem łochowskich na parafie odnajdujemy w podziale na gromady (zlikwidowane reformą administracyjną w 1975 r.).

Gospodarka oparta głównie na zasobach naturalnych (łowiectwo, rybołówstwo, bartnictwo, smolarstwo, rolnictwo i hodowla zwierząt) dominowała aż do końca XIX w. Do rozkwitu rolnictwa i hodowli (ale także gospodarki leśnej i drzewnej) szczególnie przyczynili się kolejni właściciele rozległych dóbr łochowskich. Na początku XIX w. hrabia Honorowski a po nim hrabia Zdzisław Zamojski. Śladem świetności tych czasów jest założenie pałacowe w Starym Łochowie, założenia dworskie w Barchowie, Kamionnie, Baczkach oraz folwarki w Jasiorówce, Starym Łochowie, Stefaninie, Brzuzie. Nieodzownym elementem wielu folwarków były gorzelnie, browary, karczmy, wiatraki, młyny wodne lub parowe. W gminie Łochów łącznie znajdowało się 14 dworców i folwarków: dwa w Łochowie (Stary Łochów, Stefanin) po jednym w Jasiorówce, Kamiennie, Brzuzie (stadnina), Laskach, Baczkach, Barchowie, Gwizdałach (Jaworówek), Kaliskach, Pogorzelcu, Zambrzyńcu, Jerzyskach (folwark leśny) i Łazach.

Istotne zmiany w związkach osadniczych nastąpiły w drugiej połowie XIX w., w wyniku uwłaszczenia chłopów (rozdrabnianie gruntów) oraz budowy *linii kolejowej Warszawa-Petersburg*. Kolej przyczyniła się do rozwoju produkcji przemysłowej oraz była impulsem miastotwórczym dla Łochowa. W ślad za budową fabryki odlewów żelaznych maszyn rolniczych Judela Perlisa nastąpił rozwój osiedli domów robotniczych w najpierw w Baczkach Fabrycznych a następnie w Ostrówku.

Początkowe dzieje Baczek są podobne do dziejów Łochowa. Zasadnicze odrębności zaznaczyły się dopiero w drugiej połowie XIX wieku. Łochów pozostał miejscowością rolniczą z przemysłem o znaczeniu lokalnym (przejściowo 1920-1939 również przemysł zbrojeniowy, huta szkła), a Baczki stały się prężnym ośrodkiem przemysłu metalowego, wówczas nowoczesnego, której zasięg wyrobów obejmował znaczny obszar kraju, a także przenikał w głąb ówczesnej Rosji. Przemysł ten przetrwał dwie wojny, po czym uległ modernizacji i rozbudowie. Łochowskie zakłady przemysłowe zanikły w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych. Obecnie przemysłowa część dóbr Baczki znajduje się w granicach miasta Łochowa, tworząc wyodrębniającą się dzielnicę przemysłową, wokół nieczynnych zakładów, czekających na strategicznego inwestora – lub grupę inwestorów, które doprowadzą do reaktywacji produkcji.

Budowa kolei oraz regulacja układu drogowego w okresie Królestwa Polskiego przyczyniła się do utraty znaczenia historycznych traktów: nadliwiańskiego oraz *traktu ze Starego Łochowa do punktu celnego na Bugu w Rażnach* (poprzez Wymysły, Jasiorówkę, Łojki, Brzuzę, Szynkarzyznę, Zarzetka). Od połowy XIX wieku to kolej oraz drogi Wyszaków-Węgrów oraz Mińsk Mazowiecki-Ostrów stają się osiami rozwoju współczesnych układów osadniczych. Na rozwój Baczek Fabrycznych istotny wpływ miała budowa „*Perlisowej Szosy*” oraz *żeberka kolejowego*.

Wymagania ochrony

Większość wsi (za wyjątkiem Ostrówka, Łopianki) ma rodowód średniowieczny. Zakłady i towarzyszące im osiedla robotnicze w Ostrówku i Baczkach Fabrycznych (dzielnicy Łochowa) to świadectwo początków rozwoju przemysłu oraz urbanizacji tych ziem. W planach miejscowych należy stworzyć warunki do:

- ochrony i wyeksponowania zachowanych elementów zabytkowych związanych z historią traktu nadliwskiego, traktu nadbużańskiego oraz traktu Stary Łochów - Rażany
- ochrony i wyeksponowania zachowanych elementów zabytkowych początków przemysłu w Ostrówku i Baczkach Fabrycznych.

1.2.2 Obszary zabytków archeologicznych

Badania archeologiczne na terenie gminy po wojnie były prowadzone wielokrotnie (1960, 1983, 1985 -1987, 1990, 1998). Zbadano 28 stref obserwacji archeologicznych oraz 89 stanowisk archeologicznych, przy czym 29 to stanowiska bez precyzyjnej lokalizacji, znane z dokumentacji badań archiwalnych. Badania miały charakter powierzchniowy i po ich przeprowadzeniu najczęściej we wnioskach wskazywano, iż większość zarejestrowanych znalezisk ma małe znaczenie naukowe i nie zasługuje na opiekę konserwatorską czy interwencję administracyjną ewentualnie przeprowadzenie badań sondażowych czy wykopalisk. Jako najcenniejszy, wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytek, wskazuje się pozostałość po grodzisku wczesnośredniowiecznym na terenie sołectwa Barchów w zakolu Liwca. Nieopodal zlokalizowano osadę przygodną. Dużą wartość mają także ślady po cmentarzyskach z epoki brązu i z epoki żelaza w sołectwie Nadkole. Na opiekę konserwatorską zasługują pozostałości obozowiska z epoki kamiennej i ślad osady nowożytniej w Karczewiźnie oraz ślady osady z epoki brązu w Laskach. W sprawozdaniach z badań wyróżniono także ślady osadnictwa kultury świderskiej z paleolitu w Karczewiźnie oraz cmentarzysko starożytne w Laskach.

W tabeli przedstawiono wszystkie stanowiska i strefy w których były prowadzone badania archeologiczne wraz z charakterystyką znalezisk. Na planszy przedstawiono lokalizację znalezisk oraz ich datowanie.

Wymagania ochrony

Wyłuszczonej czcionką wyróżniono w tabeli te miejsca znalezisk archeologicznych, dla których uzasadnione jest wprowadzenie ochrony planami miejscowymi.

Największym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych skoncentrowanych w dolinie Liwca jest zabudowa letniskowa. Stanowiska zlokalizowane na wzniesieniach wydmowych narażone są na zniszczenie podczas poboru piasku.

Tabela 1 Wykaz zabytków archeologicznych

l.p	Nr na obszarze	ID	lokalizacja (sołectwo, miejscowość)	badanie archeologiczne	kultura archeologiczna/datowanie	opis zabytku
obszar 49-72						
1	49-72/1	347997	Szumin	blwt	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	osada,
2	49-72/2	347998	Szumin	blwt	k.łużycka - epoka brązu	osada,
3	49-72/3	347999	Szumin	blwt	k.przeworska - wcz. okres rzymski IX - XII w	osada, śląd osadnictwa
4	49-72/4	348000	Szumin	blwt	k.łużycka - epoka brązu	osada,
5	49-72/5	348001	Szumin	blwt	k.łużycka - wcz. epoka żelaza	osada,
6	49-72/6	348002	Szumin	blwt	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
7	49-72/7	348003	Szumin	SA	IX - XI w XIV - XVI w XVII - XVIII w chronologia nieokreślona	osada osada osada punkt osadnictwa
8	49-72/8	348004	Szumin	SA	XI - XIII	osada

l.p	Nr na obszarze	ID	lokalizacja (sołectwo, miejscowość)	badanie archeologiczne	kultura archeologiczna/datowanie	opis zabytku
					chronologia nieokreślona	punkt osadnictwa
9	49-72/9	348005	Szumin/ Sz.Poduchowny	SA	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	śląd osadnictwa,
					k.łużycka - epoka brązu	osada
10	49-72/10	348006	Szumin / Sz.Poduchowny	SA	k.łużycka - epoka brązu	śląd osadnictwa
					k.przeworska - wcz. okres rzymski	śląd osadnictwa
					XIII - XV w	śląd osadnictwa
11	49-72/11	348007	Szumin/Sz.Poduch.	SA	chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
12	49-72/12	348008	Szumin/Wywłoka	SA	X - XIII w	osada
					XIV - XV w	osada
					XVII - XIX w	osada
					chronologia nieokreślona	punkt osadnictwa
13	49-72/13	348009	Szumin/Wywłoka	SA	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	śląd osadnictwa
					XIV - XV w	osada
					chronologia nieokreślona	punkt osadnictwa
14	49-72/14	348010	Szumin/Wywłoka	SA	XIV - XV w	osada
15	49-72/15	348011	Szumin/Wywłoka	SOA	XIV - XV w	osada
					chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
16	49-72/16	348012	Jerzyska	SA	XIV - XVI	osada
17	49-72/17	348013	Nadkole/ Koszelanka	SA	neolit - wcz. epoka brązu	śląd osadnictwa
					XIII - XVII w	osada
					chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
18	49-72/18	348014	Nadkole	SA	k.łużycka - ok. halsztacki	cmentarz
					k.wielbarska - późny ok.rzymski	cmentarz
19	49-72/19	348015	Nadkole	SA	k.łużycka - ep.brązu,wcz.ep.żelaza	cmentarz
					k.przeworska - wcz. okres rzymski	cmentarz
					XIV - XV w	osada
20	49-72/21	348017	Nadkole	SA	XII - XIII w	osada
					XIV - XV w	osada
					VII w	śląd osadnictwa
21	49-72/25	348018	Szumin	blwt	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
obszar 49-73						
22	49-73/1	348019	Brzuza	SA	k.łużycka - epoka brązu	punkt osadnictwa
23	49-73/2	348010	Brzuza	SOA.	k.łużycka - ep.bązu	punkt osadnictwa
					k.łużycka - ok. halsztacki	punkt osadnictwa
					średniowiecze	punkt osadnictwa
					ok.nowożytny	punkt osadnictwa
24	49-73/3	348021	Brzuza	SOA	neolit - k.pucharów lejkowatych;	punkty osadnictwa
					k.łużycka - ep.bązu	punkty osadnictwa
25	49-73/4	348022	Brzuza	SA	chronologia nieokreślona	punkty osadnictwa
26	49-73/5	348023	Brzuza	SA	neolit - k.pucharów lejkowatych;	punkt osadnictwa
					k.łużycka - ok. halsztacki	punkt osadnictwa

l.p	Nr na obszarze	ID	lokalizacja (sołectwo, miejscowość)	badanie archeologiczne	kultura archeologiczna/datowanie	opis zabytku
27	49-73/6	348024	Brzuza	SA	chronologia nieokreślona	punkty osadnictwa
28	49-73/7	348025	Brzuza	SA	k.łużycka - epoka brązu	punkty osadnictwa
29	49-73/8		Brzuza	SOA.	k.łużycka - epoka brązu	punkt osadnictwa
					okres rzymski (wczesny i późny)	punkt osadnictwa
					średniowiecze	punkt osadnictwa
30	49-73/9	348026	Brzuza	SOA	k.łużycka - epoka brązu;	punkt osadnictwa
					wczesny ok.rzymski	punkt osadnictwa
31	49-73/10	348027	Brzuza	SA	neolit;	punkt osadnictwa
					późny ok.lateński - wczesny ok.rzymski	punkt osadnictwa
32	49-73/11	348028	Brzuza	SA	neolit;	punkt osadnictwa
					epoka brązu - wczesne fazy	punkt osadnictwa
33	49-73/12	348029	Brzuza	SA	neolit;	punkt osadnictwa
					epoka brązu - wczesne fazy	punkt osadnictwa
34	49-73/13	348030	Brzuza	SA	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	punkt osadnictwa
35	49-73/14	348031	Brzuza	SOA	starożytność	punkt osadnictwa
36	49-73/16	348033	Brzuza	SOA	k.łużycka - ok. halsztacki	punkt osadnictwa
37	49-73/17	348034	Brzuza	SOA	średniowiecze;	punkt osadnictwa
					okres nowożytny	punkt osadnictwa
38	49-73/18	348035	Brzuza	SOA	średniowiecze;	punkt osadnictwa
					okres nowożytny	punkt osadnictwa
39	49-73/19	348036	Brzuza	SOA	neolit - kultura ceramiki sznurowej	punkty osadnictwa
40	49-73/20	348037	Brzuza	SOA	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	punkty osadnictwa
41	49-73/21	348038	Brzuza	blwt	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	punkty osadnictwa
42	49-73/22	348039	Ogrodniki	SOA	k.łużycka - ok. halsztacki	punkty osadnictwa
43	49-73/24	348041	Brzuza	blwt	k.łużycka - epoka brązu;	punkty osadnictwa
					k.łużycka - ok. halsztacki	punkty osadnictwa
44	49-73/25	348042	Brzuza	blwt	starożytność	punkty osadnictwa
obszar 49-74						
45	49-74/32	348074	Ogrodniki	SOA	późne średniowiecze	punkty osadnictwa
46	49-74/33	348075	Zagrodniki	SOA	późne średniowiecze	punkty osadnictwa
47	49-74/34	348076	Zagrodniki	SOA	późne średniowiecze	punkty osadnictwa
48	49-74/36	348078	Zagrodniki	SOA	późne średniowiecze	punkty osadnictwa
49	49-74/40		Zagrodniki	SA	późne średniowiecze	punkty osadnictwa
obszar 50-72						
50	50-72/5	348211	Pogorzelec	SA	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
51	50-72/6	348212	Pogorzelec	blwt	starożytność	śląd osadnictwa
52	50-72/7	348213	Pogorzelec	SA	okres rzymski	śląd osadnictwa
53	50-72/8	348214	Pogorzelec	blwt	starożytność	śląd osadnictwa
54	50-72/9	348215	Kaliska	blwt	starożytność	śląd osadnictwa
55	50-72/10	348216	Kaliska	blwt	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
56	50-72/11	348217	Kaliska	blwt	okres rzymski	cmentarzysko

l.p	Nr na obszarze	ID	lokalizacja (sołectwo, miejscowość)	badanie archeologiczne	kultura archeologiczna/datowanie	opis zabytku
57	50-72/12	348218	Kaliska	blwt	neolit	śląd osadnictwa
58	50-72/13	348219	Kaliska	blwt	neolit	śląd osadnictwa
59	50-72/14	348220	Kaliska	blwt	epoka brązu	śląd osadnictwa
60	50-72/15	348221	Nadkole	blwt	neolit	śląd osadnictwa
61	50-72/16	348222	Kaliska	SA	starożytność	śląd osadnictwa
62	50-72/17	348223	Kaliska	SA	wczesna epoka żelaza	śląd osadnictwa
63	50-72/18	348224	Kaliska	SA	okres nowożytny	osada
64	50-72/19	348225	Pogorzelec	SA	okres nowożytny	śląd osadnictwa
65	50-72/20	348226	Pogorzelec	SA	okres nowożytny	śląd osadnictwa
66	50-72/21	348227	Łazy	SA	okres nowożytny	śląd osadnictwa
67	50-72/22	348228	Pogorzelec	SOA	średniowiecze	osada
obszar 50-73						
68	50-73/1		Ostrówek	SA	okres rzymski - epoka żelaza	śląd osadnictwa
69	50-73/2		Łojew	SOA	neolit	śląd osadnictwa
70	50-73/3	348232	Łochów	SA	chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
71	50-73/4	348233	Baczki	SA	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
72	50-73/5	348234	Łopianka	SA	chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
73	50-73/6	348235	Łopianka	SA	chronologia nieokreślona	śląd osadnictwa
74	50-73/7	348236	Łopianka	SOA	okres rzymski - epoka żelaza	śląd osadnictwa
75	50-73/8	348237	Jasiorówka	SA	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
obszar 51-72						
76	51-72/1	348310	Barchów	SA	okres nowożytny	śląd osadnictwa
77	51-72/2	348311	Barchów	SA	średniowiecze - okres nowożytny	śląd osadnictwa
78	51-72/4	348312	Barchów	SA	wczesne średniowiecze	osada przyrodowa
79	51-72/5	348313	Barchów	SOA	okres halsztacki	śląd osadnictwa
80	51-72/6	348314	Kaliska	SA	starożytność	śląd osadnictwa
81	51-72/9		Barchów	SA	średniowiecze	śląd osadnictwa
82	51-72/10	348316	Barchów	SA	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
83	51-72/30	348317	Barchów	SA	wczesne średniowiecze	grodzisko
84	51-72/31	348318	Barchów	SA	wczesne średniowiecze	grodzisko
obszar 51-73						
85	51-73/7	348319	Laski	blwt	starożyt.	śląd osadnictwa
86	51-73/8	348320	Laski	blwt	k.trzciniecka - wcz. epoka brązu	osada
87	51-73/9	348321	Laski	blwt	k.łużycka - epoka brązu	cmentarzysko
88	51-73/10	348322	Laski	blwt	k.pomorska - okres lateński	cmentarzysko
89	51-73/11	348323	Laski	blwt	k.łużycka - wcz. ep. żelaza	śląd osadnictwa,
90	51-73/12	348324	Laski	blwt	k.grzebykowo-dolkowa - wcz. epoka brązu	śląd osadnictwa
91	51-73/13	348325	Laski	blwt	k.prapolska - wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa,
92	51-73/14	348326	Laski	blwt	k.ceramiki sznurowej - neolit	śląd osadnictwa,
93	51-73/15	34832	Łochów	blwt	k.prapolska - wczesne średniowiecze	osada

l.p	Nr na obszarze	ID	lokalizacja (sołectwo, miejscowość)	badanie archeologiczne	kultura archeologiczna/datowanie	opis zabytku
94	51-73/16	348328	Łochów	blwt	chronologia nieokreślona	grodzisko
95	51-73/22	348329	Karczewizna	SA	starożytność	śląd osadnictwa
96	51-73/23	348330	Kalinowiec	SA	starożytność	śląd osadnictwa
97	51-73/24	348331	Kalinowiec	SOA	okres nowożytny	osada,
98	51-73/25	348332	Karczewizna	SA	ep. kamienna	obozowisko
					k.staropolska - okres nowożytny	osada
99	51-73/26	348333	Twarogi	SA	k.staropolska - okres nowożytny	śląd osadnictwa
100	51-73/27	348334	Karczewizna	SA	k.świderska - paleolit	śląd osadnictwa
					k.staropolska - okres nowożytny	śląd osadnictwa
101	51-73/28	348335	Laski	SOA	starożytność	cmentarzysko
102	51-73/29	348336	Laski	SA	k.łużycka - epoka brązu	osada
					k.staropolska - okres nowożytny	śląd osadnictwa
103	51-73/30	348337	Laski	SA	starożytność	śląd osadnictwa
obszar 51-74						
104	51-74/8	348345	Wólka Paplińska	SOA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
105	51-74/9	348346	Wólka Paplińska	SA	halsztacki/lateński;	ślady osadnictwa
					wcz.średniowiecze	ślady osadnictwa
					ok.nowożytny	ślady osadnictwa
106	51-74/10	348347	Wólka Paplińska	SOA	k.pomorska - ok.lateński,	ślady osadnictwa
					ok.rzymski,	ślady osadnictwa
					ok.nowożytny	ślady osadnictwa
107	51-74/11	348348	Matały	SA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
108	51-74/12	348349	Matały	SA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
109	51-74/13	348350	Matały	SOA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
110	51-74/14	348351	Matały	SOA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
111	51-74/15	348352	Matały	SOA	okres rzymski;	ślady osadnictwa
					okres nowożytny	ślady osadnictwa
112	51-74/16	348353	Matały	SOA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
113	51-74/23	348360	Wólka Paplińska	SA	okres nowożytny	ślady osadnictwa
114	51-74/24	348361	Twarogi	SA	późne średniowiecze;	ślady osadnictwa
					okres nowożytny	ślady osadnictwa
115	51-74/25	348362	Wólka Paplińska	SA	późne średniowiecze;	ślady osadnictwa
					okres nowożytny	ślady osadnictwa
116	51-74/29	348366	Twarogi	SA	późne średniowiecze;	ślady osadnictwa
					okres nowożytny	ślady osadnictwa
117	51-74/30	348367	Twarogi	SA	k.łużycka - wczesny okres lateński,	ślady osadnictwa

1.2.3 Geneza nazw wybranych miejscowości

Łochów – nazwa może pochodzić od stanowiska „łowczego” (nadzorującego królewskie łowy w puszczy), ale również od „łochwy” – zimowego legowiska niedźwiedzia, czy też od „łochini,, – jednej z jagód leśnych. Najprawdopodobniej pojawiła się już XV w. Dała

początek nazwom Dobra Łochowskie, Ziemia Łochowska, Lasy Łochowskie. Puszcza Łochowska, Rejon Łochowski, czy też obecnie Gmina Łochów. Za każdym razem w nazwie tych ziem znajduje się nazwa miejscowości położonej w ich centrum.

Gwizdały, Matały, Twarogi – nazwy wywodzące się od chłopów pełniących funkcje nagonki podczas łowów królewskich (XV w). Chłopi trwożyli zwierzynę (Twarogi), wrzaskiem i gwizdami (Gwizdały) i zaganiali je do matni (Matały).

Łojki i Łojewo – (wcześniej Budy) miejsca przetwarzania skór zwierzęcych, które przed garbowaniem należało pozbawić tłuszczu – odłoić. Początki nazwy prawdopodobnie w XV w, ostatecznie utrwaliła się w XIX w.

Łosiewice i Zambrzyńiec - mają nazwy związane z występowaniem łosi i zubrów, bądź to z większą ich ilością, bądź też ze specjalnie udanym jednorazowym ubojem podczas łowów.

Baczki – mieszkańcy osady mieli powierzone jakieś „baczenie”- roztaczanie uwagi czujności w tych stronach. Mogło ono dotyczyć spraw leśnych, ochrony grubego zwierzka przed kłusownictwem, ochrony zwierząt futerkowych (bobry, młode lisy), wykrywanie ich miejsc przebywania, a może baczenie i ostrzeganie przed niespodziewanym wtargnięciem wrogich najazdów, podejrzanych osób.

Budziska - Budy były prowizorycznymi budowlami, będącymi tymczasowym schronieniem dla robotników leśnych, przy smolarniach, diegielniach, itp. Po wyeksploatowaniu lasu w jednym miejscu przenoszono się na drugie. Czasem w takim miejscu powstawały osady i wioski już na stałe

Baczki Fabryczne – teren fabryki Judela Perlisa i osiedla domów robotniczych. Nazwa utrwaliła się po 1924 r, wcześniej nazywana była „Tartakiem” od tartaku, pobudowanego w lesie przez Perlisa. Dochody z tartaku umożliwiły Perlisowi budowę fabryki odlewów żeliwnych w Baczkach.

Ostrówek - część dóbr Baczki nazywana „grunt – Ostrowy”, na której po 1884 roku Ludwik (Lejzor) Loewenstein zbudował fabrykę łóżek żelaznych „higienicznych” i maszyn rolniczych.

Majdan – wcześniej Budy w dobrach raźnieńskich. Były miejscem koncentracji wypalania węgla drzewnego i popiołu na eksport, wytopu smoły, terpentyny, wyrobu klepki dębowej, gontów, desek, bali zbierania żywicy, kory dębowej już w XV wieku. Obszar obudowany budami nazywano majdanem. Środkowy plac służył do gromadzenia materiałów do przeróbki i przetworów – stąd nazwa „Majdan”.

Wywłoka – osada u ujścia Ugoszczy do Bugu. Osada do której „wywlekano” przetwory leśne do wysyłki Bugiem.

Barchów – nazwa wiąże się bartnictwem, powszechnym na tym terenie już w czasach prehistorycznych. Utrwaliła się prawdopodobnie jeszcze w XV w.

Pogorzelec – nazwa będąca śladem pionierskiej gospodarki rolnej polegającej na wypalaniu lasów pod rolę. Pogorzelec - zbudowany na pogorzeli.(ok. XV w)

Łazy – podobnie jak w przypadku Pogorzela nazwa będąca śladem pionierskiej gospodarki rolnej polegającej na wypalaniu lasów. Obszary roli otrzymywane przez wypalanie krzaków, łazy, drzew.

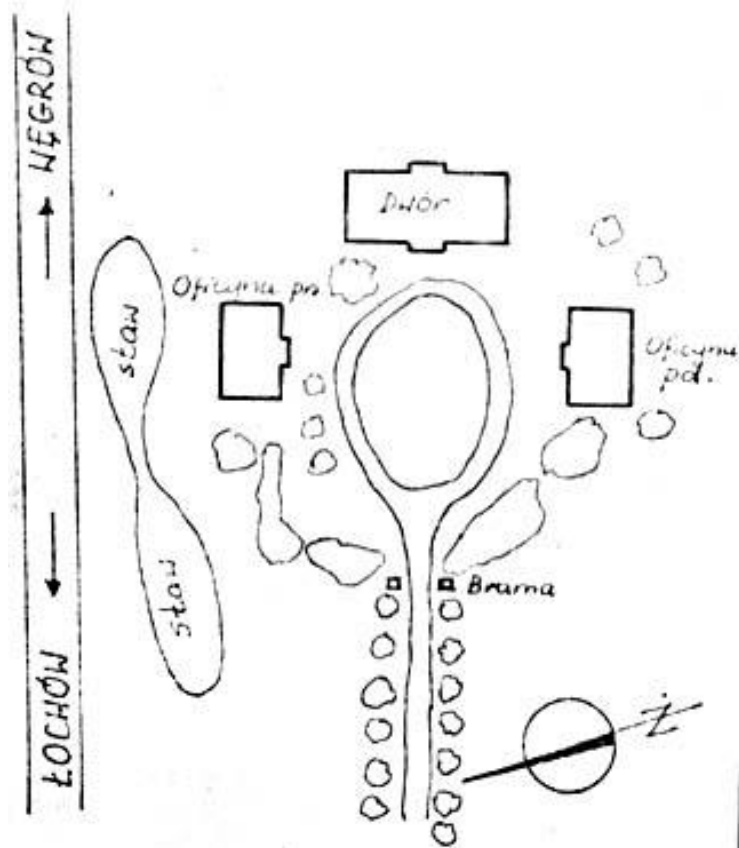
Wymagania ochrony

Nazwy sołectw i miejscowości są śladem początków kształtowania się osadnictwa na tych terenach i jako element dziedzictwa kulturowego regionu powinny podlegać ochronie.

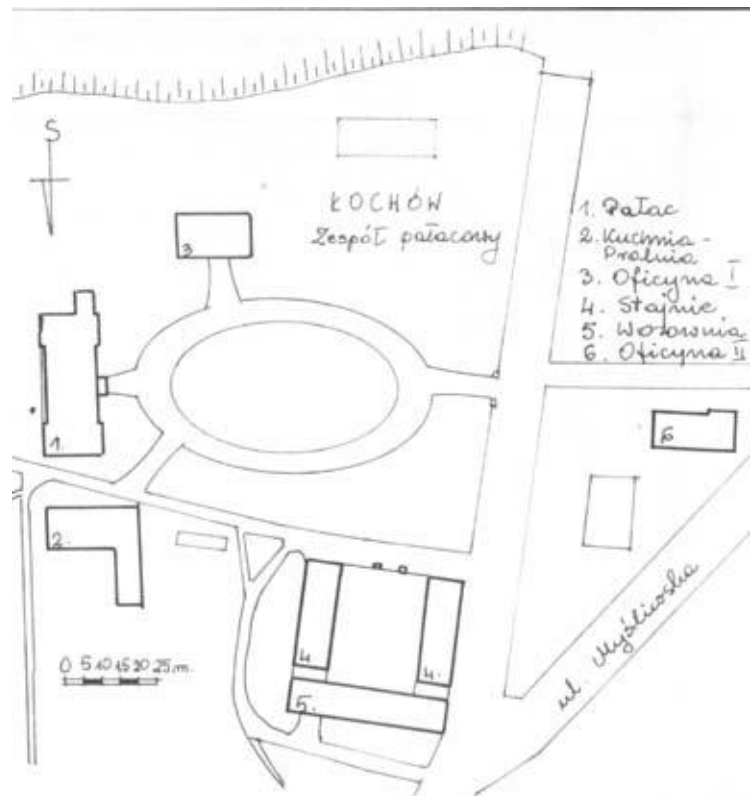
1.2.4 Zespoły dworskie i pałacowo-parkowe

Według źródeł historycznych, na terenie gminy zbudowano jeden zespół pałacowo-parkowy w Starym Łochowie, dwory w Pogorzelu, Barchowie, Baczkach, Kamionnie, Jaworówku (Gwizdały), Relinie (Jasiorówka) oraz folwarki w Starym Łochowie, Stefaninie, Brzuzie, Jerzyskach, Laskach, Kaliskach, Zambrzyńcu, Łazach, Jasiorówce (Ludmiłówka?). Najstarsze powstały w końcu XVIII w (Baczki, Pogorzelec) pozostałe są XIX-towieczne. Do dziś

zachowały się zespoły dworsko-parkowe w Baczkach i Kamionnej, w Pogorzelcu – podworski park krajobrazowy, w Barchowie stoją zgliszcza dworu w otoczeniu starodrzewia – pozostałości po parku.

fol. 1 Plan zespołu dworskiego w Kamionnej (źródło WUOZ-DS)

fol. 2 Plan zespołu pałacowego w Starym Łochowie (źródło WUOZ-DS)

Charakterystyka zachowanych wartości kulturowych na wybranych przykładach

Zespół pałacowo-parkowy w Starym Łochowie.

Założenie cechuje osiowość, ale nie symetria oraz podporządkowanie gospodarczemu dziedzińcowi (majdan z wozownią i stajniami). Układ przestrzenny zatarty, ale możliwy do odtworzenia. Park w stylu krajobrazowym – bez cennego drzewostanu, ze śladami układu wodnego (stawy w starorzeczu oraz zagłębienie po stawach rybnych). Zespół budynków tworzą pałac murowany, dwie oficyny murowane, kuchnia, wozownia i 2 stajnie – także murowane. Cenne detale architektoniczne. Na szczególną uwagę zasługują dobrze zachowane żeliwne elementy – słupy popierające ganek i podcień z tyłu pałacu oraz balkony. Dachy dwuspadowe, w oficynach naczółkowe. Założenie w trakcie rewaloryzacji, która przewiduje kapitalny remont pałacu, oficyn, stajni, wozowni oraz odtworzenie zrujnowanej kuchni i pralni.

fot. 3 Łochów Wieś - zespół pałacowo-parkowy i folwark – zdjęcie lotnicze z 1997 r.-

fot. 4 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac elewacja frontowa (zachodnia) - stan czerwiec 2004 r.

fot. 5 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac elewacja frontowa (zachodnia) - stan sierpień 2004 r.

fot. 6 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac, elewacja ogrodowa - stan, czerwiec 2004 r.

fot. 7 Lochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy – brama wjazdowa, w głębi zabytkowa figurka Matki Boskiej - stan, czerwiec 2004 r.

fot. 8 Lochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy – brama wjazdowa - stan, sierpień 2005 r.

fot. 9 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - wozownie, stan czerwiec 2005 r.

fot. 10 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - widok od wschodu z doliny Liwca.

Zespół dworski w Baczkach

W 1923 roku wielki pożar strawił budynki gospodarcze folwarku i czworak "Murowankę", w którym mieściły się 2 sklepy, izba lekcyjna i mieszkanie nauczycielki — Marii Radzko, ogrodnika i komornic. W wyniku parcelacji w latach 1929-1930 własność ich została ograniczona do 8 ha, lecz i z nich w 1971 roku pozostały tylko 2 ha wydzierżawione gospodarzom. W obrębie tej części pozostał park z "dworkiem" modrzewiowym z XVIII wieku i "Lamus" z XVIII wieku, uznawany za kaplicę ariańską. W "dworku" w latach 70 i 80-ych prowadzone były wczasy "pod gruszą".

Założenie osiowe niesymetryczne. Zespół składał się z dworu, zabudowań gospodarczych (obory), domku ogrodnika oraz kaplicy ariańskiej (lamusa). Dwór drewniany, parterowy, niepodpiwniczony, nakryty wysokim dachem naczółkowym. Od frontu ganek na słupach. Zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, dwutraktowy, pięciodziałowy, piętnastopomieszczeniowy. Układ przestrzenny założenia zatarty, ale możliwy do odtworzenia. Park w stylu krajobrazowym – z zachowanym cennym drzewostanem – zabytkowa aleja grabowa oraz kilka innych pomników przyrody. Wszystkie obiekty wymagają kapitalnego remontu.

fot. 11 Baczki - zespół dworsko-parkowy - aleja wjazdowa.

fot. 12 Baczki - zespół dworsko-parkowy - dwór drewniany (sierpień 2005).

fot. 13 Dworek w Baczkach - październik 2006 r.

fot. 14 Domek ogrodnika - przy wjeździe do parku

fot. 15 Baczki - zespół dworsko-parkowy - lamus.

Folwark w Brzuzie

Kompozycja przestrzenna zespołu zatarta. Z budynków zachowały się: spichlerz murowano-drewniany z dachem naczółkowym przykrytym czerwoną dachówką, drewniana rządcówka i stajnie. Wszystkie obiekty są w bardzo złym stanie technicznym. Na terenie zespołu wybudowano maszt z anteną telefonii komórkowej, która ostatecznie zniszczyła walory krajobrazowe zespołu. Folwark specjalizował się w hodowli koni.

fot. 16 Brzuza - folwark - z lewej spichlerz, z prawej stajnie (sierpień 2005).

fot. 17 Brzuza - folwark - spichlerz – elewacja wschodnia i północna, na drugim planie rządówka.

fot. 18 Brzuza - spichlerz - elewacja południowa.

fot. 19 Brzuza - folwark - drewniane zabudowania rządówki.

Zagrożenia i wymagania ochrony

Wszystkie obiekty zespołów dworskich znajdują się w złym stanie i wymagają natychmiastowej rewaloryzacji połączonej z adaptacją do nowych funkcji. W stosunku do folwarków można mówić jedynie o zachowaniu się elementów zabytkowych, ponieważ pierwotne granice i układ przestrzenny zespołów, wraz z rozwojem wsi uległy zatarciu. Pojedyncze obiekty zabudowy folwarcznej zasługują na ochronę. Można tu wymienić min. murowane czworaki w Starym Łochowie, drewniany czworak w Stefaninie przy ulicy Folwarcznej, gorzelnia i browar w Budziskach, zabudowania folwarku Brzuzie.

Zachowane parki podworskie wymagają rewaloryzacji – szczególnie w Barchowie, Kamionnie, Baczkach. W przypadku spalonego dworu w Barchowie pilnie należy przeprowadzić prace zabezpieczające zachowaną substancję zabytkową, oraz opracować wytyczne do odtworzenia obiektu.

fot. 20 Barchów - zespół dworsko-parkowy - zgliszcza dworu (sierpień 2005)

1.2.5 Układy zabudowy przemysłowej, zabytki techniki

Zabytkowa zabudowa o przeznaczeniu produkcyjnym czy technicznym na terenie gminy reprezentowana jest przez: zespół przemysłowy w Baczkach Fabrycznych (fabryka Perlisa), zespół przemysłowy w Ostrówku (fabryka Loewensteina), zespół dworca kolejowego w Łochowie oraz obiekty przyfolwarczne: gorzelnia i browar w Budziskach, fabryka farb w Łochowie, młyn Eychlera w Relinie-Jasiorówce młyn Gotowickich w Łochowie.

Baczki Fabryczne

W 1873 r. przybyły z południa Polski przemysłowiec Judel Perlis zakupił rozległe tereny leśne, przylegające do oddanej w 1862 r. linii kolejowej Warszawa-Petersburg i w miejscowości Baczki zbudował tartak. W okresie od 1874-1877 wśród lasów dóbr baczkowskich powstał zespół fabryczny na który składały się, oprócz tartaku parowego, kuźnia, odlewnia żelaza, fabryka narzędzi rolniczych, budynki administracyjne, domy pracowników administracji, domy dla specjalistów, domy robotnicze oraz dom właściciela. Do fabryki doprowadzono drogi i „żeberko” kolejowe, które umożliwiło dystrybucję wyrobów żeliwnych i maszyn rolniczych koleją. Kupiony przez Perlisa obszar uległ wyrazistej przebudowie. Przede wszystkim, zniknęły przeważające w tym terenie lasy, podobnie jednak ginęły w licznych sąsiednich dobrach. Za pieniądze z eksploatacji lasy Perlisa zapoczątkował rozwój przemysł metalowego - osobliwości w tej części Polski. Przemysł ten stał się znaczącym w kraju. Dał zatrudnienie setkom robotników, podniósł warunki ich egzystencji. Fabryka narzędzi rolniczych wpłynęła na usprawnienie i większą wydajność pracy rolników w szerokim zasięgu krajowym Przez parcelację - wyprzedażę

części dawnych dóbr, głównie terenów wyeksploatowanych lasów, przyczynił się on do utworzenia kilku nowych wsi: Jasiorówki (1876), Ostrówka (1882), Łopianki (1883), a pośrednio do rozbudowy miejscowości: Samotrzask, Relin, Wymysły, Choiny (tzw. Jasiorówka II), Nowe Burakowskie.

Działalność fabryki została mocno zahamowana w czasie I wojny światowej, z powodu powołania robotników do wojska. Pod koniec lat trzydziestych sprzęt produkowany w fabryce stawał się przeżytkiem, gdyż na rynku światowym ukazały się maszyny motorowe. W fabryce Perlisowie rozpoczęli produkcję rozjazdów kolejowych. Wojna zmusiła Perlisów do ucieczki, ale podczas okupacji fabryka działała, ponieważ Niemcom zależało na intensyfikacji rolnictwa. Pod koniec okupacji przystąpiono do rozbudowy fabryki dla celów wojennych. Na skutek zbliżającego się frontu przygotowane materiały wraz z częścią sprzętu wywieziono lub zniszczono. Do roku 1952, kiedy to przeniesiono tu warsztaty Naprawcze PGR Łochów, większość budynków dawnej fabryki "Baczki" stała nie wykorzystana. Zdewastowane budynki wymagały naprawy, odlewnia gruntownej odbudowy. Odbudowa trwała trzy lata. Równocześnie budowano budynki produkcyjne i administracyjne. Na początek do produkcji wdrożono podawacze słomy, pompy odśrodkowe, podnośniki, by wkrótce wejść w kooperację ze Stalową Wolą i z HCP Poznań. Po wchłonięciu Baczek Fabrycznych przez Łochów produkcję zwiększono o sprzęt koparkowy dla WZMB L. Waryńskiego w Warszawie.

fot. 21 Widok na teren fabryki - na pierwszym planie zachowany parkan żeliwny, w głębi odlewnia

fot. 22 Żeliwny parkan po zachodniej stronie ul. Fabrycznej - w głębi osiedle zabudowy wielorodzinnej

fol. 23 Baczki Fabryczne - ul.Fabryczna, w głębi zachowany Budynek Administracji

Ostrówek

Do 1884 r w ramach zespołu funkcjonowały dwie fabryki – Perlisa oraz jego zięcia Lejzora Loewensteina. Ten ostatni swoją fabrykę przeniósł z Baczek do Majdanu na grunt „Ostrowy”, co dało początek miejscowości Ostrówek. Lokalizacje wybrano tuż przy linii kolejowej, z której na teren fabryki skierowana była bocznicą. Zakłady nosiły nazwę: "Fabryka Mebli Metalowych i Odlewnia Żelaza "Morfeusz". Dobra koniunktura wpłynęła na jej rozbudowę i zajęcie się produkcją maszyn rolniczych. W 1929 r po zwiększeniu liczby akcjonariuszy fabryka zmieniła nazwę i profil produkcji. Odtąd nazwa brzmiała "Fabryka Odlewów Żelaznych i Narzędzi Rolniczych oraz Warsztaty Mechaniczne Ostrówek - Spółka Akcyjna". Akcjonariusze mieszkali w dużym domu wielorodzinnym. Loewenstein miał oddzielny drewniany dom. W budynku tym w latach 1954 - 1964 swoją siedzibę miała Gromadzka Rada Narodowa.

W czasie II wojny światowej okupant zezwolił na działanie fabryki, gdyż oprócz produkcji maszyn rolniczych wykonywano pewne części na potrzeby wojenne. Wypracowany zysk przeznaczany była na rozbudowę.

Po napaści Niemiec na Związek Radziecki okupant przedzielił teren fabryki drutami kolczastymi i w dużej części hali montażowej, byłych magazynach części i wyrobów gotowych zorganizowano obóz dla jeńców radzieckich. Jeszcze większy obóz wybudowano naprzeciw fabryki po drugiej stronie szosy. W obydwu częściach obozu w ciągu roku 1941/42 zmarło około 10 tysięcy jeńców radzieckich.

Fabryka działała do lipca 1944, część maszyn wywieziono do Niemiec. Już w połowie października 1944 uruchomiono tzw. żeliwniak i powstała w ten sposób mała odlewnia, dostarczająca części żeliwne do uruchomionej produkcji maszyn rolniczych i piast do wozów. Odbudowę i remont starych budynków zakończono w 1949 roku i rozpoczęto produkcję maszyn budowlanych. Były to: wyciągi jednomasztowe, szybowe, żurawiki budowlane, podnośniki transportowe.

W czerwcu 1971 roku w ramach tworzenia kombinatów "ZUT-Ostrówek" i "FMB-Proma Łochów" połączono w jeden zakład "ZUT Bumar-Proma" w Ostrówku, który działał z sukcesami do końca lat 80, kiedy to przemiany ustrojowe przyczyniły się do postawienia zakładów w stan upadłości.

Architektura przemysłowa i domy osiedli robotniczych

Na terenach obu zakładów zachowało się wiele obiektów powstałych jeszcze w XIX w lub na początku XX. Uległy one jednak licznym modernizacjom, przebudowom i uzupełnieniom wynikającym ze zniszczeń wojennych i zmian charakteru produkcji. W Baczkach Fabrycznych przetrwała odlewnia, budynek administracji, 3 murowane domy robotników i specjalistów, drewniany dom wielorodzinny, dom Perlisów, rzeźnia, mały fragment żeberka kolejowego oraz fragment parkanu żeliwnego.

fot. 24 Ostrówek - dom wielorodzinny (źródło WUOZ-DS)

fot. 25 Baczki Fabryczne - drewniany dom wielorodzinny

fot. 26 Baczki Fabryczne - drewniany dom wielorodzinny, po prawej ceglany magazyn

fot. 27 Baczki Fabryczne - rzeźnia (źródło WUOZ-DS)

W Ostrówku zachowały się: odlewnia, budynek obróbki mechanicznej, ceglany magazyn, ceglane ogrodzenie zakładów, drewniany budynek mieszkalny pracowników wyższej administracji, murowana rzeźnia.

Wszystkie budynki produkcyjne były murowane, Obecnie w większości są otynkowane. Dachy o różnej konstrukcji, niekiedy wyposażone w świetliki (odlewnie). Poddawane były licznym przeróbkom, niekiedy zachował się pierwotny układ otworów okiennych i drzwiowych, tworzący staranną kompozycję – np. w ścianach szczytowych odlewni, czy budynku obróbki mechanicznej w Ostrówku.

fot. 28 Fabryka w Ostrówku – po prawej budynek odlewni - stan z października 2006 r.

fot. 29 Fabryka w Ostrówku - szczyt budynku obróbki mechanicznej – październik 2006 r.

fot. 30 Fabryka w Ostrówku - zachowany oryginalny mur zakładów, w głębi budynek obróbki mechanicznej - październik 2006 r.

fot. 31 Fabryka w Ostrówku - ceglany magazyn, z lewej fragment budynku obróbki mechanicznej - październik 2006 r.

Dom Perlisa i wielorodzinne domy robotników wykonano z drewna. Charakterystyczne są szczyty z deskowaniem w jodełkę. Dachy dwuspadowe, ściany konstrukcji zrębowej, otynkowane lub pionowo odeskowane ze złączami oblistwowanymi. Zazwyczaj składały się z kilkunastu a nawet z kilkudziesięciu pomieszczeń (np. dom w Baczkach z 18, dom wyższej administracji w Ostrówku z 34) w dwóch traktach. W sąsiedztwie zakładów, w osiedlach istniały także budynki murowane i obiekty niemieszkalne np. rzeźnie, najczęściej wykonane z cegły czerwonej. Zachowały się ozdobnie układane z cegły nadproża okienne i pasy podgzymsowe. Zarówno rzeźnia w baczkach jak i w Ostrówku ma dach naczółkowy i pobudowane są na planie wydłużonego prostokąta.

fot. 32 Baczki Fabryczne - szczyt wielorodzinnego domu robotniczego deskowany w jodelkę

Wśród innych budynków o przeznaczeniu technicznym warto wymienić: gorzelnię i młyn w Budziskach, młyn Eychlera w Relinie-Jasiorówce młyn Gotowickich w Łochowie – przez wiele lat najwyższy budynek miasta, fabrykę farb w Stefaninie.

Zazwyczaj są to obiekty murowane z cegły, często z ozdobnym detalem wykończenia okien, gzymsów, szczytów. Okna różnego kształtu i wielkości. Przy halach produkcyjnych duże, podzielone na liczne szyby osadzone w metalowym stelażu. W kilku budynkach schodkowe zdobienie szczytów. Szczególna dbałość o detal występuje w budynku fabryki farb przy ul. Wyszowskiej.

fot. 33 Łochów - Fabryka Farb

fot. 34 Murowane budynku folwarku w Starym Łochowie

fot. 35 Ruiny Młyna Eychlera - ozdobna ściana szczytowa z zachowanymi detalami metalowymi i stolarką okienną.

fot. 36 Ruiny Młyna Eychlera - elewacja i ściana szczytowa - październik 2006 r.

fot. 37 Ruiny Młyna Eychlera - widok od strony drogi krajowej nr 50.

fot. 38 Młyn Gotowickich w Łochowie - elewacja od ul. Armii Krajowej - październik 2006 r.

fot. 39 Młyn Gotowickich - elewacja szczytowa.

Zespół Dworca Kolejowego w Łochowie.

Pierwotnie składał się z dworca, parowozowni, domu dla obsługi oraz drewnianej wieży ciśnieli. Oryginalny dworzec nie przetrwał, podobnie jak wieża. W latach 50-tych XX w powstała wieża murowana, która stanowi istotny akcent wysokościowy zabudowy centrum miasta. Budynek obecnego dworca wybudowany na planie prostokąta, piętrowy, przykryty dachem dwuspadowym, otynkowany. W szczytach okrągłe okna, na poziomie piętra wąskie okna wykończone półkoliście, ozdobne wykończenie gzymsów. W parterze okna z łukiem, na piętrze prostokątne. Drugi budynek także piętrowy, ceglany, nieotynkowany ze schodkowym zdobieniem na szczycie, ozdobnymi nadprożami okien i pasem na poziomie stropu parteru. Dach dwuspadowy. Wszystkie budynki w złym stanie technicznym.

fot. 40 Łochów – Zespół Dworca Kolejowego - dworzec, elewacja szczytowa - październik 2004 r.

fot. 41 Łochów - Zespół Dworca Kolejowego - dworzec, elewacja boczna - październik 2004 r.

fot. 42 Łochów Zespół Dworca Kolejowego – budynek mieszkalny - październik 2004 r.

Zagrożenia i wymagania ochrony

Sytuacja finansowa zakładów i nowych użytkowników nie stwarza korzystnej sytuacji dla ochrony i rewaloryzacji zachowanej substancji zabytkowej.

Przez wiele lat wszystkie obiekty o przeznaczeniu technicznym lub przemysłowym ulegały przeróbkom wymuszonym zmianami technologii lub przeznaczenia. Doprowadziło to do zubożenia ich walorów zabytkowych. Zabudowa murowana przetrwała w dość dobrym stanie i możliwe jest usunięcie elementów obcych pierwotnemu charakterowi ich architektury. Na terenach zespołów pojawiły się liczne nowe obiekty i pierwotny układ uległ zatarciu. Obiektom nie towarzyszą zespoły urządzonej zieleni, za wyjątkiem alejki grabowej na zachód od fabryki Perlisa w baczkach Fabrycznych.

1.2.6 Układy urbanistyczne

Historia miasta Łochowa (bez Starego Łochowa) w porównaniu z historią wiejskiej części gminy jest krótka, bo prawa miejskie Łochów uzyskał dopiero w 1969 r. Najstarszą częścią o charakterze miejskim, z zachowanym układem ulic i pierwotną parcelacją jest rejon przy stacji kolejowej, którego początki sięgają połowy XIX w. Układ oparty jest o siatkę ulic: Długa, 1Maja i Armii Krajowej. Zachowały się trzy budynki z początków kształtowania się obecnego centrum miasta. Jest to murowany budynek pierwotnej poczty konnej, drewniany budynek letniskowy przeniesiony z Urli obecnie apteka oraz drewniany budynek przy ul.1 Maja. Poza tym kwartały wypełnione są współczesną zabudową wolnostojącą, parterowa i piętrową. Niektóre budynki pochodzą zapewne z okresu międzywojennego ale ich architektura niczym specjalnym się nie wyróżnia. Cennym, zasługującym na ochronę elementem kompozycji kwartałów zabudowy od Alei Łochowskiej do Alei Pokoju, jest regularna parcelacja i ortogonalna siatka ulic.

fol. 43 Łochów - ortogonalna siatka ulic

1.2.7 Zabytki etnograficzne – drewniane budownictwo ludowe

Na terenie gminy zachowało się w dobrym stanie wiele drewnianych budynków powstałych na początku XX w, które reprezentują bliskie klasycyzm, formy w drewnianym budownictwie ludowym, nawiązujące do budownictwa kurpiowskiego. Najwięcej na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego oraz w pozostałych wsiach wzdłuż traktu nadliwskiego.

Najstarsze zachowane chałupy i zabudowania gospodarcze mają konstrukcję zrębową. Podstawę stanowi podwalina (najczęściej dębowa) zwęglowana na obłap lub na nakładkę z zamkiem, posadowiona na kamieniach polnych lub ceglanej podmurówce. Od góry konstrukcję zrębu spinają oczepy związane na nakładkę z zamkiem oraz zacięte w oczepie belki stropowe ułożone w poprzek budynku. Bale zrębu węglowane na rybi (jaskółczy) ogon z ostatkami lub bez. Więźba dachowa krokwiowo-jetkowa. Dach dwuspadowy, kryty strzechą na gładko⁴ z kalenicą zwieńczoną najczęściej wilkami. Szczyt dachu deskowany na styk, lub na zakładkę, w starszych chałupach pionowo, niekiedy z małym okienkiem. Czasami zrąb także odeskowany (objiany papą, płytami - rzadko tynkowany). Domy na planie prostokąta o dośrodkowym układzie wnętrza, szerokofrontowe, dwutraktowe. Najczęściej cztero izbowe z jedną lub dwiema sieniami. Okna sześć-, ew. czteropolowe osadzone w łątkach wyposażone w płycinowe okiennice.

Niekiedy występują typowe dla budownictwa kurpiowskiego sparogi i profilowane sterczany. Okna wykończone bogato rzeźbionymi nadokiennikami – „koronami” – to również wpływy kurpiowskie. Belki szczytowe i szczytówki czasami rzeźbione i wycinane w różne desenie. Szczyty objiane w rozmaite desenie z deseczek

Chaty budowane są szczytem do drogi przy czym w pewnym od niej oddaleniu. Przestrzeń tę wypełnia ogródek zasiany kwiatami często z drzewami owocowymi, niekiedy z reliktową lipą, klonem czy sosną. Dom mieszkalny stoi oddzielnie od budynków gospodarczych, które, lokalizowane są w ten sposób, że bliżej domu wznoszone są spichlerze i piwnice, następnie stajnie, obory i chlewy a najdalej stodoły zamykające siedlisko. Zewnętrzny wygląd chaty jest staranny i ale prawie nie występują malowane desenie.

Najbardziej kolorowe są okiennice, w których płycinowa konstrukcja podkreślona jest kontrastowymi kolorami. Stylizowany, kontrastowo malowany ornament pojawia się czasami na węgle

⁴ Obecnie strzecha najczęściej zastąpiona jest eternitem, papą lub dachówką.

Domy powojenne budowane częściej w konstrukcji wieńcowej, szkieletowej, odeskowane pionowo, prostopadłościenną bryłą uzupełniają ryzality przykryte dwuspadowymi daszkami, w parterze służące jako weranda lub sień. Eternit, papa i blacha zastąpiła tradycyjną strzechę. Bryła budynku i zdobienia nawiązują do formy budownictwa z początku wieku. Rzadko spotykaną techniką budowy domu jest konstrukcja drewniano murowana, gdzie drobne deseczki łączone są na zaprawę, następnie tynkowane lub nie (dom w Łosiewiczach).

fot. 44 Brzuza - domy ustawione szczytem do drogi

fot. 45 Łosiewice - przykład drewniano-murowanej technologii budowy domów

Domy wybudowane w ciągu ostatnich 30 lat, najczęściej murowane, w proporcji i zdobieniu całkowicie nie nawiązują do tradycyjnej architektury.

Większość z 31 wsi mimo średniowiecznego rodowodu, obecny kształt uzyskało w wielkich majątków Układ przestrzenny wsi oparty o łanowy układ pól. Przeważają rzędówki (np. Ogrodniki, Łosiewice, Gwizdały, Karczewizna, Baczeki, Łojew, Zambrzyńiec, Matały, Brzuza, Wólka Paplińska, Dabrowa). Niektóre wsie powstałe w sąsiedztwie zespołów dworskich lub folwarcznych nie mają liniowego kształtu opartego o jedną główną drogę, lecz układ widlasty (kilkudrożny) – Pogorzelec, Kamionna, Laski.

Biorąc pod uwagę rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki i wypoczynku, pożądane jest wykonanie studiów ruralistycznych we wsiach, w szczególności

powinny one być prowadzone we wsiach na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

fot. 46 Nadkole - świeżo wyremontowany dom, wpisany do rejestru zabytków.

fot. 47 Baczki - ruiny drewnianej chałupy będącej w ewidencji WKZ - październik 2006 r.

fot. 48 Baczki - drewniana chalupa z ewidencji WKZ - październik 2006 r.

fot. 49 Baczki - ta sama chalupa widziana od szczytu.

fot. 50 Brzuza - najstarszy dom drewniany konstrukcji zrębowej wpisany do rejestru zabytków, widok od szczytu – stan z listopada 2004 roku, zburzony latem 2005 r.

fot. 51 Brzuza - zabytkowy dom drewniany - na drugim planie widoczny nowy dom budowany tuż za starym (listopad 2005 r).

fot. 52 Brzuza - dekoracja okna

fot. 55 Łosiewice – dekoracja okna

fot. 53 Łosiewice - dekoracja okna

fot. 56 Ogrodniki - dekoracja okna

fot. 54 Ogrodniki - dekoracja okna

fot. 57 Łosiewice - dekoracja okna

fot. 58 Łosiewice – „korona” nadokienna

fot. 59 Łosiewice - „korona” nadokienna - przykład 2.

fot. 60 Barchów - „korona” nadokienna

fot. 61 Brzuza - „korona” nadokienna okna.

fot. 62 Brzuza - „korona” nadokienna - przykład 2.

fot. 63 Brzuza - „korona” nadokienna - przykład 3

fot. 64 Ogrodniki - „korona” nadokienna

fot. 65 Ogrodniki - „korona” nadokienna - przykład 2

fot. 66 Nadkole – szczyt deskowany w jodelkę z ozdobnym sterczanem.

fol. 67 Łosiewice - rzadko spotykana forma domu z ryzalitem.

fol. 68 Budziska - inny przykład domu z ryzalitem i werandą.

fot. 69 Budziska - dom z piętrową werandą.

fot. 70 Ogrodniki - szczyt budynku.

fot. 71 Barchów - szczyt budynku z kolorowymi okiennicami.

fot. 72 Brzuza - szczyt budynku bez barwnych dekoracji

fot. 73 Losiewice - zanikający detal wieńczący ściany

fot. 74 Losiewice - rzadko spotykane deskowanie szczytu

fot. 75 Brzuza -dekoracja okien i deskowanie szczytu budynku

fot. 76 Brzuza - szczyt domu drewnianego i dekoracja okien

fot. 77 Nadkole - zdobienia szczytu domu

fot. 78 Jasiorówka - budynek drewniany ze sterczanem i poprzeczną belką na szczycie;

fot. 79 Dąbrowa - chalupa kryta strzechą

fot. 80 Dąbrowa - zagroda z budynkami krytymi strzechą

1.2.8 Zabytki sakralne – cmentarze, kościoły, kapliczki

W gminie jest obecnie 6 kościołowi dwie kaplice oraz jeden budynek, który pełnił w przeszłości funkcje sakralne⁵. Trzy obiekty liczą 50 i więcej lat.

Tabela 2 Zabytki sakralne - kościoły

lp	opis	data powstania	uwagi
2	Kościół w Kamionnie		wpisany do rejestru zabytków; zdj.
3	Kościół w Jerzyskach	1933	zdj.
4	Stary kościół w Budziskach	1938-1946	zdj.

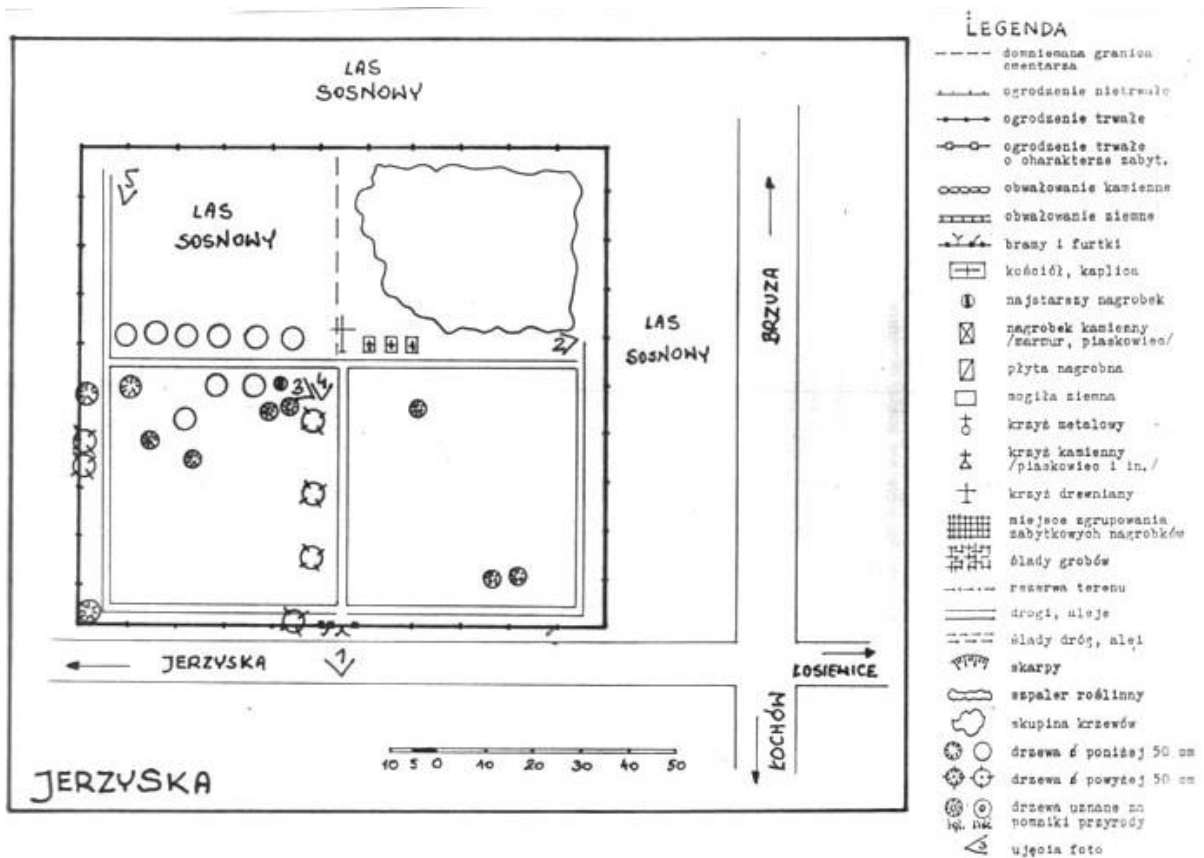

fot. 81 Budziska - stary i nowy kościół

⁵ W Budziskach po wybudowaniu nowego kościoła, budynek starego kościoła, realizowanego w latach 1938 - 46 r przeznaczono na inne cele.

fot. 82 Jerzyska - kościół oraz grupa pomnikowych dębów

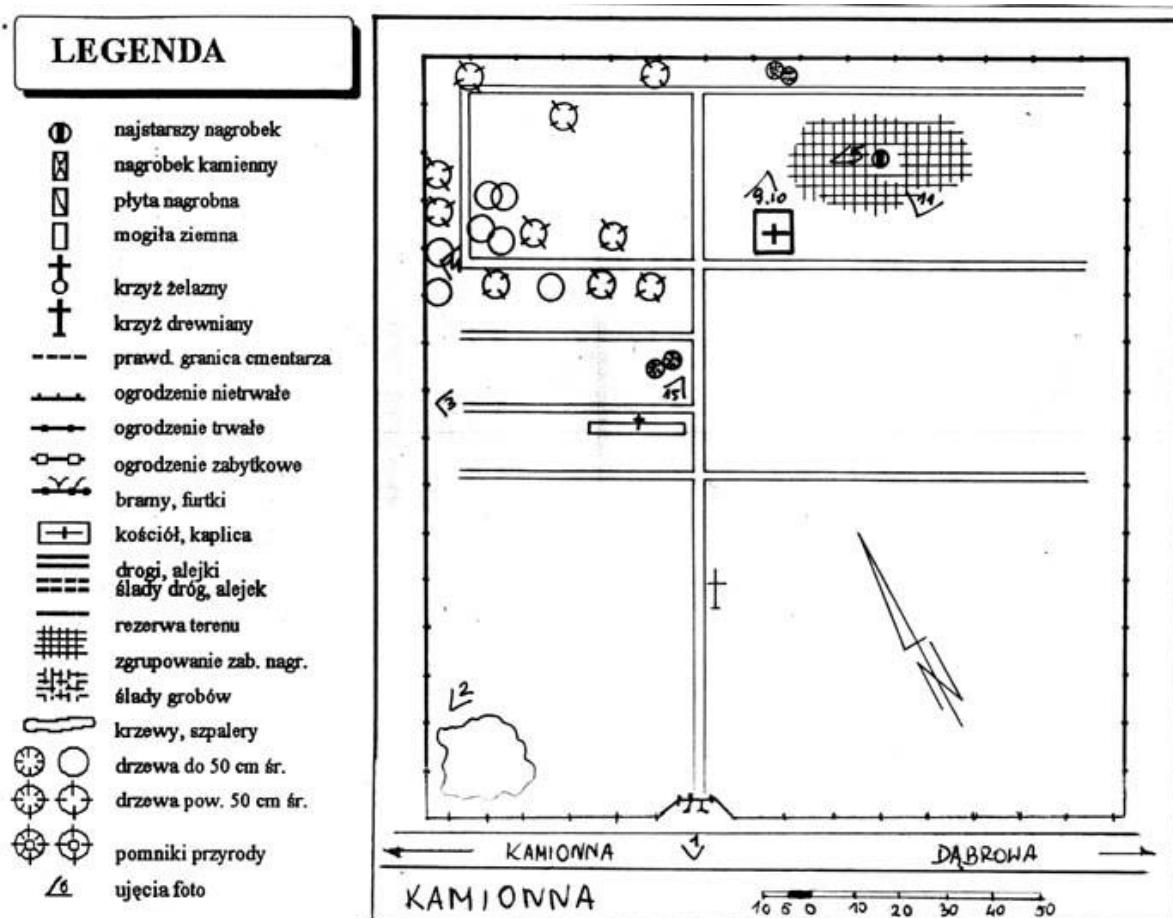

fot. 83 Cmentarz w Jerzyskach plan (źródło WUOZ-DS)

Zgodnie z kartami ewidencyjnymi udostępnionymi przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie – Delegatura w Siedlcach na terenie gminy znajduje się 5 cmentarzy liczących 50 i więcej lat, których wykaz zawiera tabela

Tabela 3 Zabytki sakralne - Cmentarze

lp	opis	data powstania	lokalizacja
1	Cmentarz parafialny w Jerzyskach	1934	Jerzyska – przy skrzyżowaniu dróg na wschodnim krańcu wsi
2	Cmentarz żołnierzy radzieckich w Ostrówku	1943?	Ostrówek przy ul. Granicznej
3	Cmentarz parafialny w Kamionnej	pierwsza poł. XIX w	Kamionna przy drodze na Zembrzyniec
4	Cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Ogrodnikach	1948	Przy granicy gminy i sołectwa Majdan
5	Cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Łochowie	1947	Przy Alei Łochowskiej przy skrzyżowaniu z ul. Targową

fot. 84 Kamionna - plan cmentarza (źródło WUOZ-DS)

fot. 85 Kamionna - cmentarz

Na podstawie mapy i zajęć w terenie zidentyfikowano ok.100 kapliczek i krzyży przydrożnych. Na szczególną uwagę ze względu na wiek lub formę zasługują obiekty ujęte w tabeli. Pożądane jest przeprowadzenie badań, których celem powinno być ustalenie dat powstania obiektów oraz oszacowanie ich walorów.

Tabela 4 Zabytki sakralne - wybrane kapliczki

lp	opis	data powstania	lokalizacja
1	krzyż przydrożny	1920	Baczki, w lesie przy drodze do B.Fabrycznych
2	kapliczka z kolumnkami	?	Barchów, przy drodze w rejonie zespołu dworskiego
3	kapliczka drewniana	k. XVIII w	Brzuza przy granicy folwarku
4	figura NMP	?	w zespole pałacowo-parkowym w Starym Łochowie
5	rzeźba Św. Jana Nepomucena	?	róg ul.Nowowiejskiej i drogi krajowej
6	kapliczka murowana ceglana	1890	Nadkole
7	kapliczka murowana ceglana	?	Łazy
8	kapliczka murowana	?	Kamionna Pieńki , przy drodze do Zembrzyńca
9	kapliczka murowana ceglana	?	Wólka Paplińska
10	kapliczka murowana	1890	Łojki

fot. 86 Barchów – kapliczka murowana

fot. 88 Łazy - kapliczka murowana

fot. 87 Kamionna Pieńki - kapliczka murowana

fot. 89 Wólka Paplińska - kapliczka murowana

fot. 90 Brzuza - pomnik z krzyżem

fot. 92 Łojki - dziewiętnastowieczna murowana kapliczka

fot. 91 Brzuza - zabytkowa drewniana kapliczka

fot. 93 Łochów-Wieś - figura Jana Nepomucena

fot. 94 Nadkole - kapliczka murowana (źródło WUOZ-DS)

fot. 96 Łochów-Wieś - zabytkowa figurka NMP.

fot. 95 Kamionna - figurka Jezusa przy wejściu na cmentarz parafialny.

fot. 97 Łochów - płaskorzeźba na elewacji kościoła

1.2.9 Pomniki i Miejsca Pamięci Narodowej

Zgodnie z kartami ewidencyjnymi udostępnionymi przez Wojewódzki Komitet Walki i Męczeństwa w Warszawie na terenie gminy zarejestrowano 4 miejsca pamięci narodowej, których wykaz zawiera tabela

Tabela 5 Pomniki i Miejsca Pamięci Narodowej

lp	opis	data powstania	lokalizacja
1	Krzyż, grób zbiorowy i tablica pamiątkowa rozstrzelanych w marcu 1943 r członków oporu Armii Krajowej - Placówka	1984	Brzuza – na skraju lasu przy drodze polnej
2	Cmentarz żołnierzy radzieckich w Ostrówku	1943?	Ostrówek przy ul.Granicznej
3	Grób zbiorowy żołnierzy poległych w wojnie obronnej w 1939 r	1939?	Kamionna na cmentarzu parafialnym
4	Grób-pomnik żołnierzy AK	1984	Jerzyska – w lesie w pobliżu wsi.

Ponadto na uwagę zasługują następujące pomniki i tablice pamiątkowe.

- Obok kościoła w Kamionnie wznosi się pomnik – obelisk wzniesiony w latach międzywojennych dla uczczenia Marszałka Józefa Piłsudskiego. Na pomniku tym znajdował się portret Piłsudskiego w medalionie z brązu, a pod nim napis: „Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu – Rodacy”. Zmiany dokonano po 1944 roku na: „ W hołdzie zamordowanym przez faszystów hitlerowskich latach 1939 – 1944. Mieszkańcy Gromady Kamionna”. Wysoko nad tablicą znajduje się odlew Orła w koronie.
- Na granitowej tablicy Pomnika obok kaplicy w Budziskach, pod znakiem krzyża i Polski Walczącej wyryto napis: „Pomordowanym i poległym w walce z okupantem w latach 1939 – 1944 członkom Ruchu Oporu AK Placówki XVII „Łochów Baonu Nadbużańskiego”... i dalej wymienionych jest 38 nazwisk. Cześć oddają Rodziny i Towarzysze broni. Rok 1985. Odświeżenia dokonano 15 września 1985 roku.

□ fot. 98 Kamionna - obelisk ku czci Marszałaka Józefa Piłsudskiego

1.2.10 Wykaz zabytków i dóbr kultury

W tabeli wykazano wszystkie zabytki, obiekty ujęte w ewidencji konserwatora zabytków oraz obiekty wymieniane w literaturze które stanowią świadectwo przeszłości historycznej gminy⁶. Wszystkie, według dostępnych informacji, powstały przed 1956 rokiem i mają ponad 50 lat.

Tabela 6 Wykaz zabytków i dóbr kultury

ozn	Sołectwo/obiekty	Okres lub data powstania	stan w 2005 r	nr w rejestrze zabytków	data wpisu	źródło		
						KZ	B	In
1	2	3	4	5	6	7	8	9
bc	BACZKI							
1	Zespół Dworski		istnieje			x		x
2	Dwór drewniany	koniec XVIII w	istnieje	88/427	22.03.1962	x	x	x
3	Domek ogrodnika murowany	koniec XIX w	istnieje					x
4	Obora murowana	1929	nie zident.					x
5	Lamus	koniec XVIII w	istnieje	88/427	22.03.1962	x	x	x
6	Park krajobrazowy	koniec XVIII w	istnieje			x		x
7	krzyż przydrożny	1920	nie zident.			x	x	
8	dom nr 14, drewniany	1900	nie zident.			x		
9	dom nr 17, drewniany	1900	nie zident.			x		
10	dom nr 59, drewniany	1927	nie zident.			x		
11	dom nr 80, drewniany	1915	nie zident.			x		
12	dom nr 85, drewniany	koniec XIX w	nie zident.			x		
13	dom nr 144, drewniany	1910	nie zident.			x		
br	BARCHÓW							
1	Zespół Dworski		istnieje	278/745	29.08.1980	x	x	x
2	Dwór drewniany	poł. XIX w	ruina			x		
3	Czworak drewniany	poł. XIX w	nie zident.			x		
4	Park krajobrazowy	początek XIX w	istnieje			x		x
5	budynek gospodarczy	przeł. XIX/XX w	nie zident.			x		
6	kapliczka z kolumnkami		istnieje				x	x
7	grodzisko	XI – XIII w	istnieje	183/745	27.01.1964	x	x	x
bz	BRZUZA							
1	Zespół Folwarczny		istnieje			x		x
2	Rządówka drewniana	1929	istnieje			x		x
3	Stajnia drewniana	1897	istnieje			x		x
4	Spichlerz	1877	istnieje			x		x
5	kapliczka drewniana	koniec XVIII w,	istnieje			x		x
6	dom nr 32, drewniany	pocz XX w	istnieje			x		x
7	zagroda nr 36, drewniana	l.30 XX w	nie zident.			x		x
8	doma nr 37, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		x
9	dom nr 42, drewniany	pocz XX w	brak			x		x
10	dom nr 43, drewniany	pocz XX w	nie zident.					
11	dom nr 48, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		x
12	dom nr 49, drewniany	l.30 XX w	istnieje			x		x
13	dom nr 128, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		x
bd	BUDZISKA							
1	dom nr 26 (ul.Szkolna), drewniany		istnieje			x		x
2	browar i gorzelnia (ul.Wyszkowska)		istnieje				x	x
3	stary kościół	1946	istnieje				x	x
bu	BURAKOWSKIE							
1	zagroda nr 20,	pocz XX w	nie zident.			x		

⁶ W rubryce źródło symbol **KZ** oznacza ewidencję WUOZ-DS., **B** – literatura, prasa, **In** – inne (przekaz słowny, prace terenowe)

2	dom nr 27, drewniany	przełom XIX,XX	nie zident.			x		
3	dom nr 37, drewniany	l.30 XX w	nie zident.			x		
g	GWIZDAŁY							
1	dwór w Jaworówku, drewniany	2 połowa XIX w	nie zident.				x	
2	dom nr 76, drewniany	1900	nie zident.					
3	dom nr 77, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
4	dom nr 78, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
5	dom nr 86, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
6	dom nr 94, drewniany	1905	nie zident.					
7	dom nr 98, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
8	dom nr 99, drewniany	koniec XIX w	nie zident.					
9	dom nr 100, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
10	dom nr 102, drewniany	przełom XIX,XX	nie zident.					
js	JASIORÓWKA							
1	Dwór Relinka, drewniany	pocz XX w	istnieje				x	x
2	Młyn Eychlera, murowany		istnieje				x	x
3	dom nr 31, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
4	dom nr 219, drewniany	pocz XX w	nie zident.			x		
je	JERZYSKA							
1	cmentarz	1933	istnieje			x		x
2	kościół	1933	istnieje				x	x
kl	KALISKA - Julin							
1	Willa Paderewskich, murowana (Dom Dziecka)	1910	istnieje	268	17.05.1980	x	x	x
km	KAMIONNA							
1	Zespół Dworski		istnieje	138/622	04.04.1962	x	x	x
2	Dwór murowany, klasycystyczny	2 ćw. XIX w	istnieje	138/622	04.04.1962	x	x	x
3	Oficyna południowa, murowana	2 ćw. XIX w, odb. 1984-1986	istnieje			x	x	x
4	Ruina oficyny północnej, murowana	2 ćw. XIX w	istnieje			x	x	x
5	Park krajobrazowy	poł. XIX w	istnieje	138/622	04.04.1962	x		x
6	Kościół parafialny pw Niepokalanego Poczęcia NMP, murowany	1904-1909, odb. 1927	istnieje	328	29.12.1983	x	x	x
7	dom nr 26, drewniany	lata 20-te XX w	nie zident.			x		
8	dom nr 27, drewniany	lata 20-te XX w	nie zident.			x		
9	obelisk ku czci Marszałka Piłsudskiego	międzywojenny	istnieje			x	x	x
10	cmentarz	1 poł. XIX w	istnieje			x	x	x
11	kapliczka murowana w Pieńkach		istnieje					x
ła	ŁAZY							
1	kapliczka murowana ceglana		istnieje					x
l	ŁOCHÓW							
1	Zespół Pałacowy (w trakcie rewaloryzacji)			139/624 i 408		x	x	x
2	pałac murowany	1820-1830, przeb.1875-1876	istnieje	139/624	04.04.1962	x	x	x
3	oficyna murowana I	1 ćw. XIX w	istnieje	408	11.06.1992	x		x
4	oficyna murowana II		istnieje			x		x
5	stajnia I, murowana	2 połowa XIX w	istnieje	408	11.06.1992	x		x
6	stajnia II, murowana	2 połowa XIX w	istnieje	408	11.06.1992	x		x
7	kuchnia pralnia, murowana	2 połowa XIX w	istnieje	408	11.06.1992	x		x
8	wozownia I, murowana	2 połowa XIX w	istnieje	408	11.06.1992	x		x
9	park krajobrazowy	pocz. XIX w	istnieje	139/624	04.04.1962	x		x
10	figura NMP		istnieje				x	x
11	Zespół Folwarczny		istnieje				x	x

12	czworak murowany, ul.Nowowiejska 2	1886	istnieje			x	x	x
13	czworak murowany, ul.Nowowiejska 4	koniec XIX w	istnieje			x	x	x
14	czworak drewniany, ul.Węgrowa 145	koniec XIX w	nie zident.			x	x	
15	kapliczka z rzeźbą Św. Jana Nepomucena		istnieje	43/143	04.09.1970	x	x	x
16	Zespół Dworca Kolejowego		istnieje					x
17	Dworzec, murowany	1866	istnieje				x	x
18	Parowozownia, murowana	koniec XIX w	istnieje				x	x
19	Wieża ciśnień	lata 50 XX w	istnieje					x
20	Poczta, murowana (ul.1 Maja nr 1)	lata 20-te XX w	istnieje			x	x	x
21	dom drewniany, ul.1 Maja nr 2	pocz. XX w	istnieje			x		x
22	dom drewniany, ul. Armii Krajowej		istnieje				x	x
23	Młyn Gotowickich	lata 30 XX w	istnieje				x	
24	Fabryka Farb, murowana, ul.Wyszkowska	1923 r	istnieje			x		x
25	czworaki drewniane ul.Folwarczna	koniec XIX w	istnieją				x	x
26	cmentarz	1947 r	istnieje					
27	Zespół Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Baczkach Fabrycznych		istnieje			x		x
28	odlewnia, murowana	koniec XIX w	istnieje			x	x	x
29	budynek administracji, murowany	lata 20 XX w	istnieje			x	x	x
30	Dom Perlisów, drewniany	1880	nie zident.			x	x	
31	dom (nr 7) murowany, ul.Fabryczna	początek XX w	nie zident.				x	
32	dom robotniczy (nr 4), murowany, ul.Przemysłowa?	początek XX w	istnieje			x	x	x
33	dom robotniczy wielorodzinny (nr 6), drewniany, ul.Fabryczna	koniec XIX w	istnieje			x	x	x
34	dom robotniczy (nr 9), murowany, ul.Fabryczna	koniec XIX w	nie zident.				x	
35	rzeźnia, murowana, ul.Fabryczna	pocz. XX w	istnieje			x	x	x
36	dom nr 17, drewniany, ul.Fabryczna	lata 20 XX w	nie zident.				x	
37	żeberko kolejowe	pocz. XX w	śląd				x	x
38	parkan żeliwny	początek XX w	fragment				x	x
ł	ŁOJKI							
1	dom nr 18, drewniany	pocz. XX w	nie zident.					
2	krzyż przydrożny	1897 r	istnieje					x
n	NADKOLE							
1	dom drewniany nr 23	koniec XIX w	istnieje	22	28.10.1999	x		x
2	kapliczka murowana	1890 r	istnieje			x		
og	OGRODNIKI							
1	cmentarz	1947 r	istnieje					
os	OSTRÓWEK							
1	Zespół Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa							x
2	odlewnia, murowana	koniec XIX w	istnieje			x		x
3	budynek obróbki mechanicznej, murowany	pocz. XX w	istnieje			x		x
4	magazyn, murowany	koniec XIX w	istnieje			x		x

5	budynek mieszkalny pracowników wyższej administracji, drewniany	koniec XIX w	istnieje			x		x
6	rzeźnia, murowana	pocz. XX w	istnieje			x		x
7	cmentarz żoł. radzieckich	1943 r.	istnieje			x		x
p	POGORZELEC							
1	pozostałości parku dworskiego krajobrazowego	koniec XVIII w	istnieje	90/431	22.03.1963	x		x
t	TWAROGI							
1	zagroda nr 13	koniec XIX w	nie zident.			x		
2	zagroda nr 20	koniec XIX w	nie zident.			x		
wp	WÓLKA PAPLIŃSKA							
1	dom drewniany nr 47	pocz. XX w	nie zident.			x		
2	zagroda nr 49	pocz. XX w	istnieje?			x		
3	dom drewniany nr 51	pocz. XX w	nie zident.			x		
4	kapliczka murowana		istnieje					x

Wizje lokalne w okresie od listopada 2004 do sierpnia 2005 wykazały, iż lista wymaga weryfikacji. Stwierdzono że, wiele obiektów poddano istotnym przeróbkom, są w stanie bliskim zawalenia, spłonęły lub zostały rozebrane i zastąpione nowymi domami. Identyfikacja jest utrudniona lub wręcz niemożliwa z powodu zmiany numerów adresowych we wsiach. W takich przypadkach lokalizacja obiektu na planszy została dokonana w oparciu o materiały archiwalne. Weryfikacja może być wykonana w ramach prac nad gminnym programem opieki nad zabytkami o którym mowa w art. 16 ust. 3. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Dobra kultury współczesnej;

Dla potrzeb opracowania przyjęto, iż za dobra kultury współczesnej mogą być uznane obiekty powstałe po wojnie, które z racji formy, lokalizacji lub przeznaczenia są bez trudu identyfikowane przez społeczność lokalną i najczęściej stanowią punkty identyfikacji i orientacji przestrzennej.

W oparciu o tak określone kryteria wskazuje się do objęcia ochroną jako dobra kultury współczesnej trzy obiekty:

- ❑ kościół w Łochowie (1965 r.) położony między Aleją Łochowską a ul. Długą i Sienkiewicza – jeden z nielicznych akcentów wysokościowych centrum miasta;
- ❑ wieża ciśnień PKP (ok. 1956), obecnie ma być adaptowana na cele usługowe – akcent wysokościowy
- ❑ Muzeum Gwizdka w Gwizdałach.

fot. 99 Wieża ciśnień w Łochowie

fot. 100 Wieża - widok z wylotu ul.3-go Maja.

fot. 101 Podstawa Wieży.

fot. 102 Kościół w Łochowie

fot. 103 Kościół w Łochowie - wejście główne

fot. 104 Kościół w Łochowie - elewacja od strony Alei Łochowskiej.

fot. 105 Kościół w Łochowie - wejście główne.

fot. 106 Kościół w Łochowie - elewacja boczna.

fot. 107 Kościół w Łochowie - ozdobne drzwi wejściowe.

fot. 108 Gwizdały - szkoła i jedyne w Europie Muzeum gwizdka

fot. 109 Łochów - sylwetka miasta widziana z drogi na Mińsk Mazowiecki

3. Dokumentacja fotograficzna wybranych obiektów

fot. 110 Pogorzelec - zabytkowy park podworski

fot. 111 Pogorzelec - zabytkowy park podworski

fot. 112 Kaliska - Willa Paderewskich w Julinie - elewacja boczna

fot. 113 Kaliska - Willa Paderewskich w Julinie - elewacja ogrodowa

fol. 114 Kaliska - aleja świerkowa przy parku otaczającym Willę Paderewskich

fol. 115 Łochów - poczta - elewacja szczytowa

fot. 116 Łochów - poczta - elewacja frontowa

fot. 117 Łochów - dom drewniany (obecnie apteka)

fot. 118 Łochów - dom drewniany przy ul. 1-go Maja

fot. 119 Łochów - Baczki fabryczne murowany dom przy ul.Przemysłowej

fot. 120 Łochów - Baczki Fabryczne - murowany dom przy ul.Fabrycznej

fol. 121 Łochów - Stefanin - wielorodzinny dom drewniany przy ul.Folwarcznej

fol. 122 Łochów - Stefanin - Fabryka Farb

fol. 123 Łochów - Stefanin - Fabryka Farb - detal elewacji

fot. 124 Kamionna - zespół dworski – zabudowania

fot. 125 Kamionna - zespół dworski - park krajobrazowy

fot. 126 Kamionna - zabytkowy kościół neogotycki

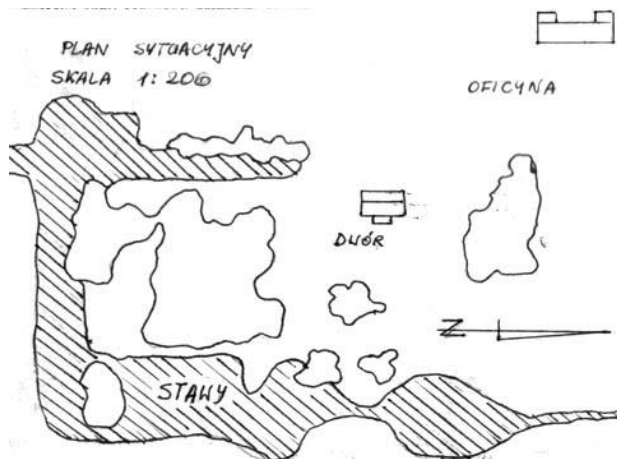
fot. 127 Kamionna - otoczenie zabytkowego kościoła

foto. 128 Barchów - zespół dworski - archiwalne zdjęcie dworu (źródło WUOZ-DS)

foto. 129 Barchów - zespół dworski - stan obecny

fot. 130 Barchów - zespół dworski - park krajobrazowy

fot. 131 Barchów - zespół dworski - aleja prowadząca nad Liwiec

fot. 132 Jasiorówka - Relin - Dwór Relinka

fot. 133 Wólka Paplińska - opuszczone zabytkowe siedlisko

fot. 134 Karczewizna - adaptacja siedliska

fot. 135 Łazy - opuszczone siedlisko

fot. 136 Wólka Paplińska - typowy układ zagrody

fot. 137 Zagroda adaptowana na cele letniskowe

fot. 138Kaliska - Gniazdowo - zagroda adaptowana na cele letniskowe

fot. 139 Kaliska - Gniazdowo - stara zabudowa letniskowa

fot. 140 Ogrodniki – dobrze zachowany przykład wsi rzędówki

fot. 141 Łosiewice - zagroda z ozdobną bramą

fot. 142 Budziska - gospodarstwo agroturystyczne "Radzionka" - oferujące rekreację konną.

4. Ochrona dziedzictwa kulturowego

Na terenie gminy Łochów zidentyfikowano obiekty i obszary, które wskazują się do ochrony i opieki jako dziedzictwo kulturowe, w ramach następujących form:

- zabytki nieruchome wpisane do wojewódzkiego rejestru (i ich otoczenie);
- zabytki nieruchome, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wskazane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków;

w stosunku do których, powinny obowiązywać **generalne zasady ochrony wartości zabytkowych** oraz **zasady ochrony** określone dla poszczególnych obszarów i obiektów,

Generalne zasady ochrony wartości zabytkowych, którym należy podporządkować kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w obszarach dziedzictwa kulturowego oraz w ich sąsiedztwie :

- zachowanie i konserwacja zabytkowej substancji;
- zachowanie zabytkowego układu urbanistycznego i kompozycji przestrzennej,
- rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych, zabudowy oraz zabytkowego zagospodarowania terenu, według szczegółowych wytycznych konserwatorskich, opracowanych w oparciu o wyniki prac badawczych i analiz konserwatorskich dla całych zespołów przestrzennych lub obszaru,
- podporządkowanie wymogom konserwatorskim dopuszczalnych przekształceń zabytkowej zabudowy i zagospodarowania terenu,
- wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z historycznym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe, w tym ograniczenie lokalizowania naziemnych obiektów infrastruktury technicznej,
- ograniczenie dowolności w stosowaniu rozwiązań technicznych, materiałów i kolorystyki, w tym nawierzchni, a także materiału roślinnego,
- ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej,
- uwzględnianie wymogów ochrony archeologicznej,
- wymóg poprzedzenia prac planistycznych oraz rewaloryzacyjnych obszarów oceną stanu i funkcjonowania obszaru, opartą na analizach i studiach, łącznie ze studiami krajobrazowymi i panoram,
- dopuszczenie w uzasadnionych przypadkach odstępstwa od zasad ochrony określonych w , wyłącznie w wyniku przeprowadzenia prac badawczych lub szczegółowych zaleceń konserwatorskich uszczegóławiających przedmiot ochrony oraz sposób i zakres ochrony

Wskazuje się obszary, które rekomenduje się do objęcia ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego jako **strefy ochrony konserwatorskiej**

4.1. Zabytki nieruchome wpisane do wojewódzkiego rejestru

W zidentyfikowanych zasobach dziedzictwa kulturowego gminy wskazują się obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków w podziale na:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – obiekty i obszary
- stanowiska i obszary archeologiczne wpisane do rejestru zabytków
- strefy obserwacji archeologicznych

4.1.1 Zasady ochrony zabytków wpisanych do rejestru

W stosunku do obszarów i obiektów zabytkowych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich:

1. uzgadnianie zamierzeń i działań inwestycyjnych, w trybie ustaw szczególnych, z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który na wystąpienie właściciela lub posiadacza zabytku przedstawia zalecenia konserwatorskie,
2. uzyskanie pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla wszelkich działań inwestorskich realizowanych w obiektach i na nieruchomościach wpisanych do Rejestru Zabytków.

Zespoły pałacowo–parkowe, dwory z parkami, parki

Tabela 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego - zespoły pałacowo-parkowe, dwory z parkami, parki podworskie

(oznaczenie na rysunku)	nazwa, lokalizacja	nr w rejestrze WKZ	wytyczne konserwatorskie
bc1	Zespół Dworski z parkiem w Baczkach		strefa A, strefa K
bc2	Dwór drewniany	88/427	rewaloryzacja
bc3	Domek ogrodnika murowany		rewaloryzacja
bc4	Obora murowana	88/427	rewaloryzacja
bc5	Lamus		rewaloryzacja
bc6	Przydworski park krajobrazowy		strefa A
br1	Zespół Dworski z parkiem w Barchowie	278/745	strefa A, strefa B
br2	Dwór drewniany		odtworzenie
br4	Park krajobrazowy		strefa A
km1	Zespół Dworski z parkiem w Kamionnie	138/622	strefa A
km2	Dwór murowany, klasycystyczny	138/622	
km3	Oficyna południowa, murowana		
km4	Ruina oficyny północnej, murowana		
km5	Przydworski park krajobrazowy	138/622	strefa A
ł1	Zespół Pałacowy z parkiem w Łochowie	139/624 i 408	strefa A, strefa K
ł2	pałac murowany	139/624	rewaloryzacja
ł3	oficyna murowana I	408	rewaloryzacja
ł4	oficyna murowana II		rewaloryzacja
ł5	stajnia I, murowana	408	rewaloryzacja
ł6	stajnia II, murowana	408	rewaloryzacja
ł7	kuchnia pralnia, murowana	408	rewaloryzacja
ł8	wozownia I, murowana	408	rewaloryzacja
ł9	przypałacowy park krajobrazowy	139/624	strefa A
ł10	figura NMP		
p1	Pozostałości parku dworskiego krajobrazowego w Pogorzelcu	90/431	strefa A, strefa K

Wskazuje się ochronę wartości zabytkowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. ustalenie strefy A – pełnej ochrony konserwatorskiej, dla obszarów: parku przydworskiego w Baczkach, parku przydworskiego w Barchowie, parku przypałacowego w Łochowie, parku podworskiego w Pogorzelcu (granice na rysunku);
2. ustalenie strefy B – strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla alei od parku przydworskiego w Barchowie w kierunku Liwca,

3. ustalenie strefy K – ochrony krajobrazu, dla: otoczenia parku przydworskiego w Baczkach, doliny Liwca w rejonie parku przypałacowego w Łochowie (granice na rysunku);
4. zachowanie zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji;
5. możliwość odtworzenia zniszczonych obiektów wg zachowanej dokumentacji;
6. zachowanie rozplanowania założenia, historycznych osi kompozycyjnych i powiązań widokowych,
7. zachowanie zabytkowego układu ogrodów, zbiorników i cieków wodnych oraz kompozycji układów zieleni,
8. uczytelnienie wnętrz parkowych i powiązań widokowych pomiędzy nimi, wyeksponowanie głównych osi kompozycyjnych
9. indywidualne projektowanie nawierzchni utwardzonych z użyciem materiałów naturalnych, lub innych nawierzchniowych o wysokich walorach estetycznych i użytkowych,
10. uzupełnienia kompozycji lub inna ingerencja przestrzenna – w oparciu o wyniki analiz konserwatorskich, zgodnie z zachowaniem swoistych cech zespołu.

Indywidualne obiekty

Tabela 8 Ochrona dziedzictwa kultury - indywidualne obiekty zabytkowe wpisane do rejestru

oznaczenie na rysunku	nazwa, lokalizacja		
kl1	Willa Paderewskich w Kaliskach (Julin)	268	strefa A, strefa K
km6	Kościół parafialny P.W Niepokalanego poczęcia NMP w Kamionnej	328	strefa A
ł15	kapliczka z rzeźbą Św. Jana Nepomucena - Łochów	43/143	strefa A
n1	dom drewniany nr 23 w Nadkolu	22	strefa A
br7	grodzisko średniowieczne	183/745	strefa W

Ustala się ochronę wartości zabytkowych obiektów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. ustalenie strefy A – pełnej ochrony konserwatorskiej, dla obszarów: cmentarza wokół kościoła w Kamionnej, w promieniu 50 m od kapliczki z rzeźbą Św. Jana Nepomucena w Starym Łochowie, 100 m od Willi Paderewskich w Kaliskach, w granicach działki własnej dla domu nr 23 w Nadkolu (granice na rysunku);
2. ustalenie strefy K – ochrony krajobrazu, dla: parku otaczającego Willę Paderewskich w Kaliskach wraz z przylegającą aleją świerkową, (granice na rysunku);
3. ustalenie strefy W – ochrony relikwii archeologicznych dla terenu grodziska w Barchowie;
4. zachowanie i konserwacja formy architektonicznej i stylistycznej indywidualnych obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
5. ochrona perspektyw widokowych i gabarytów dla indywidualnych obiektów znajdujących się poza zasięgiem stref ochrony konserwatorskiej,

obiekty wpisane do rejestru zabytków winny ponadto:

6. być wskazywane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
7. posiadać zapisane warunki i zakres ochrony gabarytu, formy, detalu, w tym wnętrza, oraz zagospodarowania bezpośredniego otoczenia z uwzględnieniem linii zabudowy lub tradycyjnego usytuowania oraz gabarytu i szerokości frontu zabudowy.

Zasady ochrony w strefach A, B, K, W, określi gminny program ochrony zabytków na podstawie wytycznych sformułowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Do czasu opracowania i przyjęcia gminnego programu ochrony zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania oraz w planach miejscowych pożądane jest przestrzeganie następujących zasad ochrony

Strefa A – pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej

Ochrona wartości zabytkowych i kulturowych poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

1. obowiązują zasady ochrony określone dla zespołów wpisanych do rejestru zabytków
2. pełna ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji,
3. stworzenie warunków do ekspozycji obiektów zabytkowych;
4. rewaloryzacja zachowanych obiektów z możliwością adaptacji do funkcji sprzyjających udostępnieniu obiektów dla publiczności oraz nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
5. zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych
6. dla obiektów nieujętych, rozważenie wpisu do rejestru zabytków lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

Strefa B – ochrony zachowanych elementów zabytkowych

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad określonych dla strefy:

1. ochrona zasadniczych elementów historycznego rozplanowania - kompozycji,
2. ograniczenia dla obiektów kubaturowych z dopuszczeniem odtworzenia obiektów zniszczonych
3. dla obiektów nieujętych, rozważenie wpisu do rejestru zabytków lub wpisu do ewidencji konserwatora zabytków,

Strefa K – ochrony krajobrazu

Postuluje się ochronę wartości przestrzennych i krajobrazowych zabytkowych zespołów i obiektów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących postulatów określonych dla strefy:

1. ochronę rozplanowania, ograniczenie gabarytów dla nowej zabudowy,
2. ochrona perspektyw widokowych i ekspozycji.

Strefa W – ochrony reliktyw archeologicznych

Obowiązuje, prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych.

Stanowiska archeologiczne i strefy obserwacji archeologicznych,

Dla wszystkich zidentyfikowanych i określonych na rysunku stanowisk i stref obserwacji archeologicznej, uzasadnione jest wprowadzenie ochrony planami miejscowymi. Obowiązuje prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych.

Dla dalej wymienionych stanowisk i stref obserwacji archeologicznej uzasadnione jest zaostrenie ochrony. Zasady ochrony określi gminny program ochrony zabytków na podstawie wytycznych sformułowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela 9 Stanowiska i strefy obserwacji archeologicznej do ochrony planami miejscowymi

l.p	nr na obszarze	ID	lokalizacja	opis
18	49-72/18	348014	Nadkole	cmentarz k.łuzyckiej i k.wielbarskiej
19	49-72/19	348015	Nadkole	cmentarz k.łuzyckiej i k.przeworskiej
98	51-73/25	348332	Karczewizna	obozowisko z ep.kamiennej i osada nowożytna
100	51-73/27	348334	Karczewizna	śląd osadnictwa z paleolitu i ok. nowożytnego
101	51-73/28	348335	Laski	cmentarzysko starożytne
102	51-73/29	348336	Laski	osada z epoki brązu i śląd osadnictwa k.staropolskiej

Opis stanowisk i symbole identyfikacyjne wg tabeli 1.

4.2. Obszary i obiekty wpisane do ewidencji zabytków

Na terenie gminy Łochów wskazuje się obiekty i obszary ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, rekomendowane do wpisania do gminnej ewidencji zabytków po dopełnieniu formalności przewidzianych **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U.04.124.1305)

W szczególności wskazuje się konieczność przeprowadzenia niezbędnych prac inwentaryzacyjnych w celu sprawdzeniu, czy dane pochodzące z wojewódzkiej ewidencji zabytków są wyczerpujące i zgodne ze stanem faktycznym

Zasady ochrony wartości zabytkowych obiektów i obszarów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, określi gminny program ochrony zabytków na podstawie wytycznych sformułowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zespoły zabudowy folwarcznej, przemysłowej i kolejowej

Tabela 10 Ochrona dziedzictwa kulturowego - zespoły zabudowy folwarcznej, przemysłowej i urządzeń komunalnych

oznaczenie na rysunku	nazwa, lokalizacja
bz1	Zespół Folwarczny w Brzuzie
ł27	Zespół Fabryki Maszyn Rolniczych i odlewni Żeliwa w Baczkach Fabrycznych (Łochów)
ł16	Zespół Dworca Kolejowego w Łochowie
ł11	Zespół Folwarczny w Łochowie-Wsi
os1	Zespół Fabryki Mebli Metalowych i Odlewni Żeliwa w Ostrówku

Do czasu przyjęcia gminnego programu ochrony zabytków, postuluje się ochronę wartości zabytkowych zespołów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. ustalenie strefy B – strefa ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla zespołu folwarcznego w Brzuzie, Zespołu Fabryki Maszyn Rolniczych i odlewni Żeliwa w Baczkach Fabrycznych (Łochów), Zespołu Dworca Kolejowego w Łochowie;
2. rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych z możliwością adaptacji do funkcji sprzyjających udostępnieniu obiektów dla publiczności oraz nieprowadzących do degradacji zachowanych walorów zabytkowych i kulturowych;
3. zachowanie i rewaloryzacja rozplanowania zespołu i jego charakteru;

4. dopuszczenie uzupełniania układu przestrzennego – w przypadkach historycznie uzasadnionych, w oparciu o wyniki analiz historycznych i widokowych, z ograniczeniem gabarytów oraz nawiązaniem do charakteru zespołu

Zespoły zabudowy zagrodowej

Na terenie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego projekt Planu Ochrony określa - strefę zachowania harmonijnego krajobrazu kulturowego BCSII i ustanawia działania ochronne w niej obowiązujące w podziale na:

BCSIIA - strefa zachowania cennych wartości kultury

BCSIIIB - strefa osadnictwa wiejskiego

Dla pozostałej części gminy, do czasu przyjęcia gminnego programu ochrony zabytków, postuluje się ochronę wartości zabytkowych zachowanych zespołów i pojedynczych obiektów zabudowy zagrodowej, poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. zachowanie i rewaloryzacja zabudowy zabytkowej z możliwością adaptacji jej do nowych funkcji;
2. zachowanie i rewaloryzacja rozplanowania zespołu i jego charakteru;
3. dla otoczenia obiektów należy określić wysokość zabudowy, gabaryty obiektów, kształt dachu i zwieńczenia, materiały wykończeniowe, udział % zieleni lub terenów nie zabudowanych w nawiązaniu do cech obiektów i zespołów zabytkowych.
4. ochrona perspektyw widokowych;

Obiekty sakralne

Tabela 11 Ochrona dziedzictwa kulturowego - obiekty sakralne nie wpisane do rejestru zabytków

oznaczenie na rysunku	nazwa, lokalizacja
je2	Kościół w Jerzyskach
bd3	Stary kościół w Budziskach
je1	Cmentarz parafialny w Jerzyskach
os7	Cmentarz żołnierzy Armii Radzieckiej w Ostrówku (Majdanie)
km10	Cmentarz parafialny w Kamionnej
og1	Cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Ogrodnikach
ł26	Cmentarz rzymsko-katolicki parafii w Łochowie
bc7	krzyż przydrożny w Baczkach
br6	kapliczka z kolumnkami w Barchowie
bz5	kapliczka drewniana w Brzuzie
n2	kapliczka murowana ceglana w Nadkolu
ła1	kapliczka murowana ceglana w Łazach
km11	kapliczka murowana w Pieńkach (Kamionna)
wp4	kapliczka murowana ceglana w Wólce Paplińskiej
ło2	kapliczka murowana w Łojkach

Do czasu przyjęcia gminnego programu ochrony zabytków, postuluje się ochronę wartości zabytkowych obiektów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. ustalenie strefy B – ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla cmentarza żołnierzy Armii Radzieckiej w Ostrówku;
2. ustalenie strefy K - ochrony krajobrazu, dla otoczenia cmentarza w Kamionnej

3. rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych i zapewnienie im właściwej ekspozycji poprzez ograniczenia dla zabudowy w ich sąsiedztwie; należy określić wysokość zabudowy, gabaryty obiektów, kształt dachu i zwieńczenia, materiały wykończeniowe, udział % zieleni lub terenów nie zabudowanych w nawiązaniu do cech obiektów zabytkowych.;
4. ochrona perspektyw widokowych

Indywidualne obiekty

Tabela 12 Ochrona dziedzictwa kultury - indywidualne obiekty nieujęte w rejestrze zabytków

oznaczenie na rysunku	nazwa, lokalizacja
bd2	Browar i gorzelnia w Budziskach
g1	Dwór drewniany w Jaworówku - Gwizdały
js1	Dwór drewniany w Jasiorówce (Relin)
js2	Młyn Eychlera w Jasiorówce
km9	obelisk ku czci Marszałka Piłsudskiego w Kamionnej
ł12,ł13	czworaki murowane przy ul Nowowiejskiej w Starym Łochowie
ł14	czworak drewniany przy ul.Węgrowskiej w Starym Łochowie
ł20	Poczta w Łochowie
ł21	Dom drewniany przy ul.1Maja 2 w Łochowie
ł22	dom drewniany, ul. Armii Krajowej w Łochowie
ł23	młyn Gotowickich w Łochowie
ł24	Fabryka Farb przy ul.Węgrowskiej w Łochowie
ł25	czworak drewniany przy ul.Folwarcznej w Łochowie Stefaninie
os6	Rzeźnia w Ostrówku

Do czasu przyjęcia gminnego programu ochrony zabytków, postuluje się ochronę wartości zabytkowych wyżej wymienionych obiektów poprzez uwzględnianie w zagospodarowaniu przestrzennym następujących zasad ochrony:

1. ustalenie strefy B - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, dla obeliska ku czci Marszałka Piłsudskiego w Kamionnej;
2. zachowanie i konserwacja formy architektonicznej i stylistycznej obiektów ew. urządzeń z nimi związanych, z możliwością adaptacji ich do nowych funkcji;
3. rewaloryzacja zachowanych obiektów zabytkowych i zapewnienie im właściwej ekspozycji poprzez ograniczenia dla zabudowy w ich sąsiedztwie; należy określić wysokość zabudowy, gabaryty obiektów, kształt dachu i zwieńczenia, materiały wykończeniowe, udział % zieleni lub terenów nie zabudowanych w nawiązaniu do cech obiektów zabytkowych.;
4. ochrona perspektyw widokowych.

5. Spis fotografii

fot. 1 Plan zespołu dworskiego w Kamionnej (źródło WUOZ-DS)	13
fot. 2 Plan zespołu pałacowego w Starym Łochowie (źródło WUOZ-DS)	13
fot. 3 Łochów Wieś - zespół pałacowo-parkowy i folwark – zdjęcie lotnicze z 1997 r.-	14
fot. 4 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac elewacja frontowa (zachodnia) - stan czerwiec 2004 r.	15
fot. 5 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac elewacja frontowa (zachodnia) - stan sierpień 2004 r.	15
fot. 6 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - pałac, elewacja ogrodowa - stan, czerwiec 2004 r.	15
fot. 7 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy – brama wjazdowa, w głębi zabytkowa figurka Matki Boskiej - stan, czerwiec 2004 r.	16
fot. 8 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy – brama wjazdowa - stan, sierpień 2005 r.	16
fot. 9 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - wozownie, stan czerwiec 2005 r.	17
fot. 10 Łochów-Wieś - zespół pałacowo-parkowy - widok od wschodu z doliny Liwca.	17
fot. 11 Baczki - zespół dworsko-parkowy - aleja wjazdowa.	18
fot. 12 Baczki - zespół dworsko-parkowy - dwór drewniany (sierpień 2005).	18
fot. 13 Dworek w Baczkach - październik 2006 r.	19
fot. 14 Domek ogrodnika - przy wjeździe do parku	19
fot. 15 Baczki - zespół dworsko-parkowy - lamus.	20
fot. 16 Brzuza - folwark - z lewej spichlerz, z prawej stajnie (sierpień 2005).	20
fot. 17 Brzuza - folwark - spichlerz – elewacja wschodnia i północna, na drugim planie rządcówka.	21
fot. 18 Brzuza - spichlerz - elewacja południowa.	21
fot. 19 Brzuza - folwark - drewniane zabudowania rządcówki.	21
fot. 20 Barchów - zespół dworsko-parkowy - zgliszcza dworu (sierpień 2005)	22
fot. 21 Widok na teren fabryki - na pierwszym planie zachowany parkan żeliwny, w głębi odlewnia	23
fot. 22 Żeliwny parkan po zachodniej stronie ul. Fabrycznej - w głębi osiedle zabudowy wielorodzinnej	23
fot. 23 Baczki Fabryczne - ul.Fabryczna, w głębi zachowany Budynek Administracji	24
fot. 24 Ostrówek - dom wielorodzinny (źródło WUOZ-DS)	25
fot. 25 Baczki Fabryczne - drewniany dom wielorodzinny	25
fot. 26 Baczki Fabryczne - drewniany dom wielorodzinny, po prawej ceglany magazyn	25
fot. 27 Baczki Fabryczne - rzeźnia (źródło WUOZ-DS)	26
fot. 28 Fabryka w Ostrówku – po prawej budynek odlewni - stan z października 2006 r.	26
fot. 29 Fabryka w Ostrówku - szczyt budynku obróbki mechanicznej – październik 2006 r.	26
fot. 30 Fabryka w Ostrówku - zachowany oryginalny mur zakładów, w głębi budynek obróbki mechanicznej - październik 2006 r.	27
fot. 31 Fabryka w Ostrówku - ceglany magazyn, z lewej fragment budynku obróbki mechanicznej - październik 2006 r.	27
fot. 32 Baczki Fabryczne - szczyt wielorodzinnego domu robotniczego deskowany w jodełkę	28
fot. 33 Łochów - Fabryka Farb	28
fot. 34 Murowane budynku folwarku w Starym Łochowie	29

fot. 35 Ruiny Młyna Eychlera - ozdobna ściana szczytowa z zachowanymi detalami metalowymi i stolarką okienną.	29
fot. 36 Ruiny Młyna Eychlera - elewacja i ściana szczytowa - październik 2006 r.	30
fot. 37 Ruiny Młyna Eychlera - widok od strony drogi krajowej nr 50.	30
fot. 38 Młyn Gotowickich w Łochowie - elewacja od ul. Armii Krajowej - październik 2006 r.	31
fot. 39 Młyn Gotowickich - elewacja szczytowa.	31
fot. 40 Łochów – Zespół Dworca Kolejowego - dworzec, elewacja szczytowa - październik 2004 r.	32
fot. 41 Łochów - Zespół Dworca Kolejowego - dworzec, elewacja boczna - październik 2004 r.	33
fot. 42 Łochów Zespół Dworca Kolejowego – budynek mieszkalny - październik 2004 r.	33
fot. 43 Łochów - ortogonalna siatka ulic	34
fot. 44 Brzuza - domy ustawione szczytem do drogi	36
fot. 45 Łosiewice - przykład drewniano-murowanej technologii budowy domów	36
fot. 46 Nadkole - świeżo wyremontowany dom, wpisany do rejestru zabytków.	37
fot. 47 Baczki - ruiny drewnianej chałupy będącej w ewidencji WKZ - październik 2006 r.	37
fot. 48 Baczki - drewniana chałupa z ewidencji WKZ - październik 2006 r.	38
fot. 49 Baczki - ta sama chałupa widziana od szczytu.	38
fot. 50 Brzuza - najstarszy dom drewniany konstrukcji zrębowej wpisany do rejestru zabytków, widok od szczytu – stan z listopada 2004 roku, zburzony latem 2005 r.	39
fot. 51 Brzuza - zabytkowy dom drewniany - na drugim planie widoczny nowy dom budowany tuż za starym (listopad 2005 r).	39
fot. 52 Brzuza - dekoracja okna	40
fot. 53 Łosiewice - dekoracja okna	40
fot. 54 Ogrodniki - dekoracja okna	40
fot. 55 Łosiewice – dekoracja okna	40
fot. 56 Ogrodniki - dekoracja okna	40
fot. 57 Łosiewice - dekoracja okna	40
fot. 58 Łosiewice – „korona” nadokienna	41
fot. 59 Łosiewice - „korona” nadokienna - przykład 2.	41
fot. 60 Barchów - „korona” nadokienna	41
fot. 61 Brzuza - „korona” nadokienna okna.	41
fot. 62 Brzuza - „korona” nadokienna - przykład 2.	41
fot. 63 Brzuza - „korona” nadokienna - przykład 3	42
fot. 64 Ogrodniki - „korona” nadokienna	42
fot. 65 Ogrodniki - „korona” nadokienna - przykład 2	42
fot. 66 Nadkole – szczyt deskowany w jodełkę z ozdobnym sterczanem.	42
fot. 67 Łosiewice - rzadko spotykana forma domu z ryzalitem.	43
fot. 68 Budziska - inny przykład domu z ryzalitem i werandą.	43
fot. 69 Budziska - dom z piętrową werandą.	44
fot. 70 Ogrodniki - szczyt budynku.	44
fot. 71 Barchów - szczyt budynku z kolorowymi okiennicami.	45
fot. 72 Brzuza - szczyt budynku bez barwnych dekoracji	45
fot. 73 Łosiewice - zanikający detal wieńczący ściany	46
fot. 74 Łosiewice - rzadko spotykane deskowanie szczytu	46
fot. 75 Brzuza -dekoracja okien i deskowanie szczytu budynku	47
fot. 76 Brzuza - szczyt domu drewnianego i dekoracja okien	47
fot. 77 Nadkole - zdobienia szczytu domu	48
fot. 78 Jasionówka - budynek drewniany ze sterczanem i poprzeczną belką na szczycie;	48

fot. 79 Dąbrowa - chałupa kryta strzechą	49
fot. 80 Dąbrowa - zagroda z budynkami krytymi strzechą	49
fot. 81 Budziska - stary i nowy kościół	50
fot. 82 Jerzyska - kościół oraz grupa pomnikowych dębów	51
fot. 83 Cmentarz w Jerzyskach plan (źródło WUOZ-DS)	51
fot. 84 Kamionna - plan cmentarza (źródło WUOZ-DS)	52
fot. 85 Kamionna - cmentarz	53
fot. 86 Barchów – kapliczka murowana	54
fot. 87 Kamionna Pieńki - kapliczka murowana	54
fot. 88 Łazy - kapliczka murowana	54
fot. 89 Wólka Paplińska - kapliczka murowana	54
fot. 90 Brzuza - pomnik z krzyżem	55
fot. 91 Brzuza - zabytkowa drewniana kapliczka	55
fot. 92 Łojki - dziewiętnastowieczna murowana kapliczka	55
fot. 93 Łochów-Wieś - figura Jana Nepomucena	55
fot. 94 Nadkole - kapliczka murowana (źródło WUOZ-DS)	56
fot. 95 Kamionna - figurka Jezusa przy wejściu na cmentarz parafialny.	56
fot. 96 Łochów-Wieś - zabytkowa figurka NMP.	56
fot. 97 Łochów - płaskorzeźba na elewacji kościoła	56
fot. 98 Kamionna - obelisk ku czci Marszałaka Józefa Piłsudskiego	57
fot. 99 Wieża ciśnień w Łochowie	62
fot. 100 Wieża - widok z wylotu ul.3-go Maja.	62
fot. 101 Podstawa Wieży.	62
fot. 102 Kościół w Łochowie	63
fot. 103 Kościół w Łochowie - wejście główne	63
fot. 104 Kościół w Łochowie - elewacja od strony Alei Łochowskiej.	64
fot. 105 Kościół w Łochowie - wejście główne.	64
fot. 106 Kościół w Łochowie - elewacja boczna.	65
fot. 107 Kościół w Łochowie - ozdobne drzwi wejściowe.	65
fot. 108 Gwizdały - szkoła i jedyne w Europie Muzeum gwizdka	66
fot. 109 Łochów - sylwetka miasta widziana z drogi na Mińsk Mazowiecki	67
fot. 110 Pogorzelec - zabytkowy park podworski	67
fot. 111 Pogorzelec - zabytkowy park podworski	67
fot. 112 Kaliska - Willa Paderewskich w Julinie - elewacja boczna	68
fot. 113 Kaliska - Willa Paderewskich w Julinie - elewacja ogrodowa	68
fot. 114 Kaliska - aleja świerkowa przy parku otaczającym Willę Paderewskich	69
fot. 115 Łochów - poczta - elewacja szczytowa	69
fot. 116 Łochów - poczta - elewacja frontowa	70
fot. 117 Łochów - dom drewniany (obecnie apteka)	70
fot. 118 Łochów - dom drewniany przy ul. 1-go Maja	71
fot. 119 Łochów - Baczki fabryczne murowany dom przy ul.Przemysłowej	71
fot. 120 Łochów - Baczki Fabryczne - murowany dom przy ul.Fabrycznej	71
fot. 121 Łochów - Stefanin - wielorodzinny dom drewniany przy ul.Folwarcznej	72
fot. 122 Łochów - Stefanin - Fabryka Farb	72
fot. 123 Łochów - Stefanin - Fabryka Farb - detal elewacji	72
fot. 124 Kamionna - zespół dworski – zabudowania	73
fot. 125 Kamionna - zespół dworski - park krajobrazowy	73
fot. 126 Kamionna - zabytkowy kościół neogotycki	74
fot. 127 Kamionna - otoczenie zabytkowego kościoła	74
fot. 128 Barchów - zespół dworski - archiwalne zdjęcie dworu (źródło WUOZ-DS)	75

fol. 129 Barchów - zespół dworski - stan obecny	75
fol. 130 Barchów - zespół dworski - park krajobrazowy	76
fol. 131 Barchów - zespół dworski - aleja prowadząca nad Liwiec	76
fol. 132 Jasiorówka - Relin - Dwór Relinka	77
fol. 133 Wólka Paplińska - opuszczone zabytkowe siedlisko	77
fol. 134 Karczewizna - adaptacja siedliska	77
fol. 135 Łazy - opuszczone siedlisko	78
fol. 136 Wólka Paplińska - typowy układ zagrody	78
fol. 137 Zagroda adaptowana na cele letniskowe	78
fol. 138 Kaliska - Gniazdowo - zagroda adaptowana na cele letniskowe	79
fol. 139 Kaliska - Gniazdowo - stara zabudowa letniskowa	79
fol. 140 Ogrodniki – dobrze zachowany przykład wsi rzędówki	79
fol. 141 Łosiewice - zagroda z ozdobną bramą	80
fol. 142 Budziska - gospodarstwo agroturystyczne "Radzionka" - oferujące rekreację konną.	80

Zdjęcia wykonano w okresie od czerwca 2004 r do października 2006 r. (za wyjątkiem tych, które pochodzą od WUOZ-DS.)

Zdjęcia chronione są prawem autorskim.

6. Spis tabel

Tabela 1 Wykaz zabytków archeologicznych	7
Tabela 2 Zabytki sakralne - kościoły	50
Tabela 3 Zabytki sakralne - Cmentarze.....	52
Tabela 4 Zabytki sakralne - wybrane kapliczki	53
Tabela 5 Pomniki i Miejsca Pamięci Narodowej	57
Tabela 6 Wykaz zabytków i dóbr kultury	58
Tabela 7 Ochrona dziedzictwa kulturowego - zespoły pałacowo-parkowe, dwory z parkami, parki podworskie	82
Tabela 8 Ochrona dziedzictwa kultury - indywidualne obiekty zabytkowe wpisane do rejestru	83
Tabela 9 Stanowiska i strefy obserwacji archeologicznej do ochrony planami miejscowymi	85
Tabela 10 Ochrona dziedzictwa kulturowego - zespoły zabudowy folwarcznej, przemysłowej i urzędzeń komunalnych.....	85
Tabela 11 Ochrona dziedzictwa kulturowego - obiekty sakralne nie wpisane do rejestru zabytków	86
Tabela 12 Ochrona dziedzictwa kultury - indywidualne obiekty nieujęte w rejestrze zabytków	87

7. Spis plansz

1. Trakty historyczne
2. Zabytki archeologiczne – w podziale na strefy i stanowiska
3. Zabytki archeologiczne – okres datowania
4. Zabytki archeologiczne – charakter zabytku
5. Zabytki archeologiczne – istniejące i postulowane formy ochrony
6. Zespoły pałacowe, dworskie, folwarki
7. Zabudowa przemysłowa, zabytki techniki, architektura murowana

8. Zabytki etnograficzne, architektura drewniana
9. Zabytki sakralne
10. Miejsca pamięci narodowej, pomniki
11. Postulowane strefy ochrony konserwatorskiej – plansza zbiorcza
12. Postulowana strefa ochrony konserwatorskiej Zespołu Pałacowo-Parkowego w Starym Łochowie
13. Postulowana strefa ochrony konserwatorskiej Zespołu Dworca Kolejowego w Łochowie
14. Postulowane strefy ochrony konserwatorskiej Zespołu Fabrycznego w Łochowie (Baczkach Fabrycznych)
15. Postulowane strefy ochrony konserwatorskiej Zespołu Parkowo-Dworskiego w Baczkach
16. Postulowane strefy ochrony konserwatorskiej Zespołu Parku Podworskiego w Pogorzelcu
17. Postulowana strefa ochrony konserwatorskiej Cmentarza żołnierzy Radzieckich w Ostrówku
18. Postulowane strefa ochrony konserwatorskiej zabytków w Kamionnej (zespół parkowo-dworski, kościół, cmentarz, obelisk Marszałka Piłsudskiego)
19. Postulowane strefy ochrony konserwatorskiej zabytków w Barchowie (zespół parkowo-dworski, grodzisko średniowieczne)

Materiały źródłowe:

1. Wykaz zabytków i obiektów objętych ochroną konserwatorską (stan na 2006 r); Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie; Delegatura w Siedlcach
2. S. Sęczyk, Dzieje Łochowa i okolic (<http://www.gminalochow.pl/>);
3. Dzieje Łochowa i okolic – drukowane w odcinkach w Gazecie Łochowskiej (<http://www.gazetalochowska.prv.pl/>);
4. Parki krajobrazowe w Polsce (pod redakcją G. Rączkowskiego) – Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa 2002 r.
5. Mapa turystyczna – Okolice Warszawy – wschód; skala 1:75 000, DEMART 2005 r.
6. Zdjęcia lotnicze z 1997 r (1:5000) oraz ortofotomapa miasta Łochowa;
7. Projekt Planu Ochrony Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego opracowany przez Narodową Fundację Ochrony Środowiska z siedzibą w Warszawie,
8. Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Łochowa z 1994 roku - tekst wraz z rysunkiem planu w skali 1:5000;
9. Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego gminy Łochów z 1994 roku - tekst wraz z rysunkiem planu w skali 1:5000;